

CENTER ROUTE

Graveleers van de vrijheid,

*Op 4 mei herdenken we de oorlogsslachtoffers, op 5 mei vieren we dat ons land dit jaar **80 jaar** in vrijheid leeft. De angst toen de Duitsers ons land binnenvielen tijdens de Meidagen in 1940. De vier daaropvolgende onzekere bezettingsjaren vol met wantrouwen en slachtoffers onder onze bevolking. En dan in 1945 opnieuw hevige gevechten tussen de Duitsers en de geallieerden om Nederland te bevrijden. Vijf oorlogsjaren zonder echte vrijheid. Ik heb het zelf niet meegemaakt, maar de verhalen die je onderweg tijdens deze historische graveltocht tegenkomt vertellen je meer over hoe dit geweest moet zijn. Het maakt indruk op mij, en ik voel me dankbaar dat ik in deze vrijheid mag leven.*

OPDAT WIJ NIET VERGETEN.

Drie routes

Dit jaar heb ik 3 verschillen 'routes gemaakt; EAST, CENTER en WEST. Elke route heeft een ander startpunt, maar ze zijn allemaal 145 kilometer lang. Deze drie verschillende routes zijn op eigen gelegenheid op ieder moment te fietsen. Uiteraard kom je langs heel erg veel oorlogshistorie onderweg en dat is in deze briefing allemaal gebundeld.

DEFEND / RESIST / LIBERATE

De monumenten of plekken die je tegenkomt in deze historische gravelride zijn te verdelen in drie verschillende categorieën: verdedigen (DEFEND), verzetten (RESIST) en bevrijden (LIBERATE). We verdedigden ons land op de Grebbeberg in de Meidagen, de jaren die volgde waren er veel pogingen van verzet en vervolgens werd ons land op 5 mei 1945 in Wageningen bevrijd! De oorlogsmonumenten en restanten van verdedigingswerken zijn de sporen in het landschap die vandaag de dag, 80 jaar later, nog steeds zichtbaar zijn.

CENTER-route

Deze route pakt van alles wat mee; de Grebbeberg, de Gelderse Vallei, de Zuid-Veluwe waar je midden in Operation Market belandt en dan terug langs de Rijn. Je komt erachter wat hier zich in deze omgeving 80 jaar geleden allemaal heeft afgespeeld. Deze route start bij Fietscafé 1,5 Bar in Ede en in totaal fiets je met deze route langs 41 monumenten en kom je daarmee op de plekken waar in totaal 3.810 mensen sneuvelden voor onze vrijheid.

Selfsupported ride

De Liberation Ride is een self-supported fietstocht die je kunt rijden met GPS, de routes vind je op Komoot. Bij ieder monument dat je tegenkomt heb ik de oorlogshistorie en achtergrondverhalen opgezocht, die je in dit routeboek kunt lezen. Als je deze informatie vooraf doorleest maakt de fietstocht nóg meer indruk. De deelname en het routeboek met alle achtergrondinformatie zijn gratis. Zeker op 5 mei kom je onderweg andere graveleers van de vrijheid tegen. Je kunt deze rit natuurlijk ook een andere keer in het jaar rijden, of een dagje eerder, op 4 mei.

Jouw missie onderweg

Sta stil bij de vrijheid waarin wij hier in Nederland nu leven. Stap onderweg eens van de fiets om de monumenten van dichtbij te bekijken. Het is geen wedstrijd of KOM-jaag-route. De routes zijn vrijwel allemaal over fietswegen, maar soms is er een klein stukje wandelpad of een heen-en-weertje noodzakelijk om bij een monument te komen, stap dan even van de fiets en gedraag je extra netjes aan de mede-natuur-genietters die je tegenkomt.

Geniet, van de vrijheid op de fiets!

Bart Veldhuizen (06 - 29 44 56 30)

Scan om dit profiel te zien.
Bart Veldhuizen

komoot

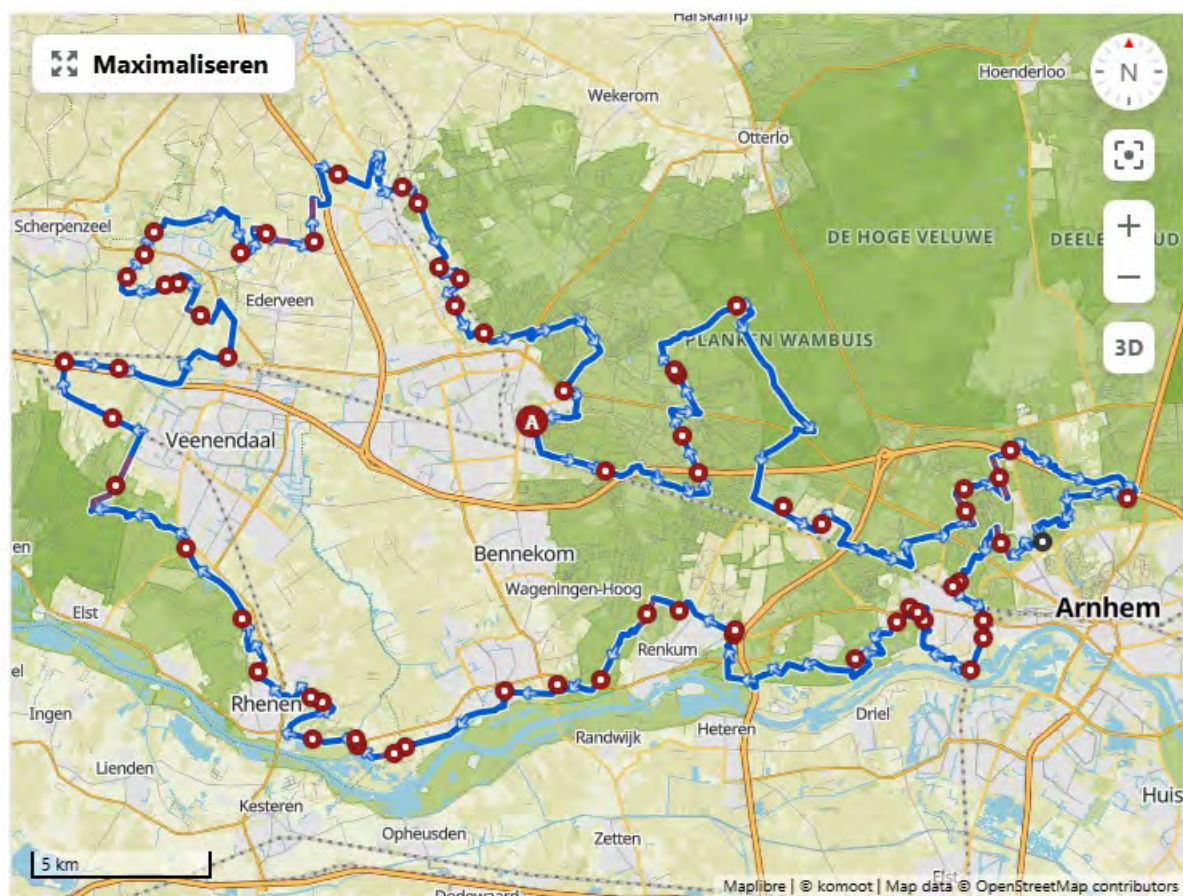
Alle monumenten

Monument	Naam	Kilometer	Slachtoffers
1	Gevechten bij werkkamp 't Wijde Veld	8	8
2	Vensters op het Verleden - Ginkelse Heide	9	300
3	Incredible officer Sims - Ginkelse Heide	10	3
4	Operation Pegasus I & II Heidebloemplas	11	28
5	Boerderij Mossel	15	0
6	Stirling LJ 883 Planken Wambuis	19	6
7	Crash van de Dakota van Luitenant David Lord	23	7
8	Glider Monument	25	229
9	Memorial 1st Airlanding	27	7
10	Schuttersputjes	28	0
11	Arnhems Oorlogsmuseum 40-45	37	0
12	April-Mei-staking	41	19
13	Voor de Dakota FZ626	47	5
14	Air Despatch Monument	50	79
15	Airborne militaire begraafplaats	51	1759
16	De Gronert Tweeling	53	2
17	Spoorbrug Oosterbeek	54	0
18	Oude kerk Oosterbeek	55	0
19	Voormalig noodhospitaal Tafelberg	57	0
20	Airborne & Museum	58	0
21	Pathfinder kanon	58	0
22	Gedenknaald doodgeschoten burger Heveadorp	62	1
23	Airborne Heelsum	69	0
24	Dropzone X	70	0
25	Vergissingsbombardement Wageningen	76	40
26	Bevrijding & Hotel de Wereld	78	0
27	De Grebbelinie bij de Grebbeberg	83	424
28	Kazemat S-15	89	0
29	Erebegraafplaats Grebbeberg	84	850
30	De Stoplijn op de Grebbeberg	84	0
31	Ouwehands Dierenpark in de oorlog	85	0
32	Memorial Lancaster LM-134 bommenwerper	92	8
33	Het kruis op de berg	95	6
34	Gedenksteen in Overberg	102	2
35	De Grebbelinie	104	1
36	Fort aan de Buurtsteeg	109	1
37	Neergestorte Halifax bommenwerper	114	7
38	Werk aan de Engelaar	117	5
39	Fusilladeplaats groeperkade	118	5
40	Hotel de Wormshoef & Gedenkteken G. Lambert	131	1
41	Sherman tank & de bevrijding Ede	145	7

3810

Liberation Ride 2025 - CENTER-route vanaf 1,5 BAR in Ede

Lengte: 147 km
 Hoogtemeters: 590 hm
 Verwachte fietstijd: 6-8 uur
 Aantal monumenten: 41
 Aantal slachtoffers: 3810
 Start-Finish: Fietscafé 1,5 BAR in Ede

WEGTYPES

- **Singletrack:** 14,7 km
- **Pad:** 52,9 km
- **Toegangsweg:** < 100 m
- **Fietspad:** 42,9 km
- **Straat:** 4,58 km
- **Weg:** 31,5 km
- **Onbekend terrein (niet op kaart):** 118 m
- **Onbekend:** < 100 m

ONDERGRONDEN

- **Onverhard:** 52,6 km
- **Verhard gravel:** 14,2 km
- **Kasseien:** 3,21 km
- **Verhard:** 29,7 km
- **Asfalt:** 46,7 km
- **Onbekend:** 418 m

Gevechten bij werkkamp 't Wijde Veld

Plaats: Ede
Aantal gesneuvelden: 8
Datum: Maart 1944

Je bent net door het tunneltje fietst onder de A12 door, waar op de wanden een tafereel van de airbornetijd is gemaakt met graffiti door kunstenaar Simon Mannaert. 1 kilometer hierna kom je rechts langs de weg een picknickplaats tegen. Hier was in de oorlog een werkkamp gesitueerd. In maart 1935 wordt aan de rand van de Ginkelse Heide werkkamp 't Wijde Veld geopend voor jeugdige werklozen. Het werkkamp telt zes barakken en de bewoners werken aan wegenonderhoud en de aanleg van fietspaden voor de Heidemaatschappij.

Kleine Zeeuwse gemeenschap in Ede

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog raakt het kamp verlaten, maar in maart 1944 wordt het opnieuw bewoond door 109 evacués (18 gezinnen) uit Stavenisse. Hun eiland Tholen is door de Duitse bezetter onder water gezet. Er vormt zich een kleine Zeeuwse gemeenschap. De mannen werken voor de Heidemaatschappij en voor de kinderen is er een schooltje.

Luchtlandingen Ginkelse Heide

De Zeeuwen zien die zondagmiddag Britse parachutisten landen bij Renkum en Britse zweefvliegtuigen bij Wolfheze. Een Schotse eenheid, die met zweefvliegtuigen geland is, moet de Ginkelse Heide bezetten. Deze is voor de volgende dag bestemd als dropzone voor de 4e Parachutistenbrigade. De Schotten bezetten de heide en ook het werkkamp waar ze de burgers aantreffen.

Een vuurgevecht met de Schotten

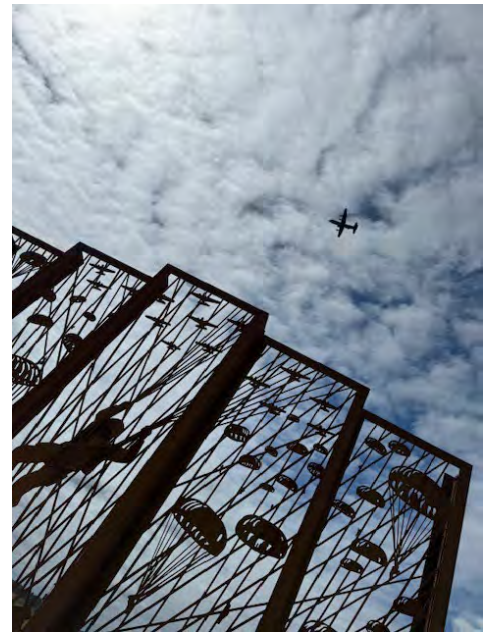
Die nacht doen eenheden van het SS Wachbataillon (ongeveer 750 man, voornamelijk Nederlandse militairen in Duitse krijgsdienst) verwoede pogingen om de heide te veroveren. De volgende morgen naderen ze de stellingen van de Schotten aan de oostelijke bosrand en het werkkamp. Er ontstaat een vuurgevecht, waarbij dwars door de barakken geschoten wordt.

7 Schotten en 1 burger sneuvelen

Bij de gevechten sneuvelen zeven Schotten en raken er zes gewond. Ook één Zeeuwse burger komt om het leven, een ander raakt zwaargewond. Drieëntwintig militairen worden krijgsgevangen gemaakt en naar Ede afgevoerd. De Zeeuwse bewoners worden eveneens door de Duitsers naar Ede gestuurd.

Vensters op het Verleden - Ginkelse Heide

Plaats: Ede
Aantal slachtoffers: naar schatting 300
Datum: September 1944

Operation Market Garden

In 1944 bedacht de Engelse commandant Montgomery een gedurfd plan met de codenaam Market Garden. Als geallieerde parachutisten de bruggen over de rivieren in Nederland zouden veroveren op de Duitsers, konden tanks oprukken en via Noord-Duitsland de aanval op Berlijn inzetten. Dit zou het einde van de oorlog kunnen betekenen. Amerikaanse parachutisten moesten de Maas- en Waalbruggen voor hun rekening nemen, terwijl Britten en Polen de bruggen over de Rijn zouden veroveren.

De luchtlandingen

Op 17 september 1944 begon de slag om Arnhem. De 1e luchtlandingsdivisie, versterkt met de Poolse 1e Onafhankelijke Parachutistenbrigade onder leiding van generaal-majoor Stanisław Sosabowski werd over een periode van drie dagen gedropt in de omgeving van Arnhem. Het doel was de rijnbruggen bij Arnhem te bezetten tot het grondleger vanuit het zuiden ze zou aflossen. Uiteindelijk heeft slechts een handvol parachutisten onder leiding van luitenant-kolonel John Frost de noordelijke oprit van de Rijnbrug in Arnhem enkele dagen weten te bezetten. De rest van de divisie heeft geprobeerd de mannen van Frost te versterken maar alle pogingen liepen vast op sterke Duitse tegenstand. Uiteindelijk hebben de Britten zich teruggetrokken in Oosterbeek en daar gepoogd stand te houden tot er versterking uit het zuiden zou komen. Uiteindelijk is ook dit niet gelukt en werden de resterende troepen over de Rijn geëvacueerd. De 1e luchtlandingsdivisie, inclusief Polen, heeft 11.920 man naar Arnhem gebracht, 1485 (12,5%) daarvan zijn gesneuveld, 6525 (54,7%) raakten vermist of werden gevangen genomen, 3910 (32,8%) werden geëvacueerd.

De operatie mislukt

De operatie duurde van 17 tot 26 september 1944. Hoewel alle bruggen werden veroverd, kon die bij Arnhem niet behouden blijven. Hierdoor mislukte het plan. Voornaamste oorzaak van het falen was dat bij Arnhem twee ervaren SS-divisies met zwaar materieel waren gelegerd, waar de parachutisten niet tegenop konden. Bovendien duurde het te lang voordat de tanks uit het zuiden bij de Rijn aankwamen.

Bombardement op Ede

De heidevelden van Ede, Renkum en Wolfheze waren de landingszones van de Britse parachutisten. De landing was gepland op zondag 17 september rond 13.00 uur. In de ochtend en middag voerden geallieerde bommenwerpers twee bombardementen uit. De doelen waren onder meer vliegveld Deelen en de kazernes en spoorlijnen in Ede. Daar zaten Duitsers die de parachutisten zouden kunnen tegenhouden. Er werd echter van te grote hoogte gebombardeerd. In Ede werden het oude centrum en het gebied rond de Parkweg zwaar getroffen. De Twijnstraat werd zelfs vrijwel geheel weggevaagd. Er waren negenenzestig burgerslachtoffers. De kazernes en spoorwegen waren nauwelijks getroffen.

Slag om de hei

Nadat in Renkum de eerste landing goed was verlopen, trokken de meeste parachutisten naar Arnhem. Op zondagavond vielen de Duitsers en Nederlandse SS-ers vanuit Ede de Ginkelse heide aan. Deze werd verdedigd door een Schots bataljon. Toen maandag 18 september de tweede landing plaatsvond, was de slag om de hei in volle gang. Van de tweeduizend parachutisten werd ongeveer tien procent uitgeschakeld, maar de hei bleef in geallieerde handen. In de loop van de avond verlieten het Schotse bataljon en de tweede lichte parachutisten de hei om de aanval op Arnhem te ondersteunen.

Herberg Zuid-Ginkel en de drie gesneuvelde huzaren

Aan de overzijde van de grote weg zie je Restaurant Juffrouw Tok, in de tijd van de oorlog was dit Herberg de Zuid-Ginkel. Er is hier een bijzonder oorlogsverhaal over te vertellen...

In mei 1940 zijn op de Edese kazernes enkel huzaren (militairen te paard of fiets) gelegerd. Als in de nacht van 10 mei 1940 de Duitsers Nederland binnenvallen, is het hun taak om zoveel mogelijk tijd te winnen, zodat de hoofdverdediging in de Grebbelinie kan worden ingericht.

Aan het eind van de middag verschijnt op de Ginkelse Heide de Duitse voorhoede, bestaande uit motorrijders, vijf pantserwagens en zes anti-tank kanonnen. Een patrouille van vier huzaren heeft positie ingenomen in Herberg Zuid-Ginkel. Kornet Graaf van Limburg Stirum laat vanaf de bovenverdieping met lichte mitrailleur vuur schieten op de Duitsers. Zij houden halt.

De kornet besluit vervolgens om de opdracht terug te trekken. Onverwachts komen vanaf de Wijde Veldweg Duitse motorrijders richting de herberg Zuid-Ginkel. Ze zijn onder dekking van de bomenrij langs de schapenweide naar de schaapskooi gereden. Om zijn mannen de gelegenheid te geven weg te komen, neemt de kornet de Duitsers onder vuur.

Als zijn munitie op is, geeft hij de strijd op en geeft zich over. Bij de voordeur wordt hij zonder pardon neergeschoten. Korporaal Bonkerk en huzaar Dijkers overkomt hetzelfde bij de zijdeur. De vierde man, huzaar Kuperus, wordt binnen verstopt door herbergier Kramer.

Kort daarop komt de omgeving van de herberg onder Nederlands artillerie vuur te liggen. De Duitsers trekken richting Planken Wambuis. Huzaar Kuperus ziet kans om in burgerkleding en op een fiets via de Kreelsche weg te ontkomen naar zijn eenheid bij De Klomp.

Incredible officer Sims - Ginkelse Heide

Plaats: Ede
Aantal gesneuvelden: geen
Datum: 20-10-1944

Als je de Aan het begin van de Heidebloemallee, waarover operation Pegasus richting het zuiden trok, is een heel indrukkelijk oorlogsverhaal te vertellen. Het heldenverhaal van Officer Sims.

Één krijgsgevangene

Op 20 oktober 1944 kreeg 1e luitenant Hugo Sims van de Amerikaanse 101e Airborne Divisie, gelegerd in de Betuwe, de opdracht 'een krijgsgevangene te leveren'. Hij stak de Rijn over, ging op patrouille en keert terug met niet één, maar 32 krijgsgevangenen. "Incredible" (ongelofelijk).

Het huis van boswachter Ruiters aan de Rijksweg 24 (N224), door luitenant Sims gebruikt als observatiepost tijdens zijn 'incredible patrol'.

Incredible!

Na zonder resultaat diverse patrouilles uitgezonden te hebben, voerde Sims uiteindelijk zelf de opdracht uit. Het doel was om zoveel mogelijk informatie te verzamelen over de Duitsers en hiervoor een krijgsgevangene mee te nemen voor ondervraging. Op 30 oktober stak Sims met zes vrijwilligers 's nachts bij Renkum de Rijn over. Daar gingen de Amerikanen voorzichtig tussen de Duitse opstellingen door en slopen langs slapende Duitsers. Ze kwamen bij Planken Wambuis uit, en richting Ede lopend stopten ze bij het huis van boswachter Ruiters aan de (Verlengde) Arnhemseweg 75. Dit huis langs de Rijksweg 24 (nu N224) heeft een bordje met een rood kruis bij de voordeur: in het huis waren verbandmiddelen van het Rode Kruis aanwezig en de bewoner was EHBO opgeleid. Maar bewoners waren er niet meer, het gebied is namelijk 'Spergebied'. Alle inwoners zijn door de Duitsers gedwongen te evacueren. Sergeant-majoor Frank en soldaat Nicolai gingen naar binnen. Ze troffen in de voorkamer twee slapende Duitse officieren aan die direct krijgsgevangen gemaakt werden. Sims richtte het huis vervolgens in als observatiepost. De meegenomen radio werd op zolder opgesteld. Daarmee berichtte Sims zijn hoofdkwartier dat de operatie succesvol verloopt en dat ze inmiddels twee krijgsgevangenen hadden.

De Duitse krijgsgevangenen worden afgeleverd door de patrouille

Onverwacht bezoek

Om 07.00 uur stond onverwacht een Nederlandse jongen voor de deur. In de loop van de ochtend kwamen nog meer Nederlanders langs, uiteindelijk in totaal acht personen. Wat zij in het Spergebied deden, is een raadsel. Een aantal van hen zegt lid van het verzet te zijn, ze gaven de Amerikanen inlichtingen over Duitse eenheden en posities. De Nederlanders moeten blijven tot de patrouille vertrokken zal zijn.

Een passerende Duitse postbode vraagt om water en wordt zo de derde Duitse krijgsgevangene. Een Duitser die zijn paarden bij het huis laat drinken is de vierde. Sergeant-majoor Frank ondervroeg hen en zond de informatie naar het Amerikaanse hoofdkwartier. Die middag werden nog twee Duitsers ingerekend en daarmee stond de teller op zes krijgsgevangenen. Sims wilde een vrachtwagen gebruiken voor de terugtocht. Frank gaat daarom met de Duitse postbode naar buiten om op de Rijksweg 24 (N224) een vrachtwagen aan te houden. Als eerste houdt echter een Duitse motorrijder halt, de zevende krijgsgevangene. Rond 20.00 uur dwongen de Amerikanen een Duitse vrachtwagen tot stoppen. Dertien SS-soldaten en de chauffeur gaven zich over en de Amerikanen gaan met 21 krijgsgevangenen in de vrachtwagen op pad.

Te voet verder

Onderweg werden ze ingehaald door een SS-officier in een amfibische Volkswagen. Ook hij ging de laadbak in. De vrachtwagen liep zeven kilometer vóór de Rijn vast op een zandweg. Te voet gingen ze verder door de Duitse linies richting Renkum. Voorbij de Rijndijk overrompelden ze vier Duitsers van een wachtpost. Nog zes Duitsers van twee andere rivierposten werden gevangen genomen. Sims seint het afgesproken lichtsignaal naar de overkant. Vanaf de zuidoever komen boten om de patrouille naar bevrijd gebied te varen. Om iedereen over te brengen moet elf keer heen en weer gevaren worden. Teruggekomen belt Sims met generaal Higgins: "Luitenant Sims meldt zich terug met 32 krijgsgevangenen, generaal." Higgins: "Hoeveel?" "Tweeëndertig generaal." "Ongelofelijk (Incredible)!"

De patrouille keerde terug in het rust kamp. Hier vertelden ze de pers over hun ervaringen. Van links naar rechts: Wilbur, Canfield, Nicolai, Frank en Becker. Luitenant Sims is niet op deze foto te zien.

Operation Pegasus I & II Heidebloemplas

Plaats: Ede
Aantal slachtoffers: 3
Datum: 17-09-1944

Op deze plek, langs deze weg, is een bijzonder verhaal te vertellen over operatie Pegasus I en II. Dit waren bevrijdingspogingen om Britse militairen die in vijandig gebied waren gestrand over de Rijn naar bevrijd gebied te vervoeren. Met name operatie II mislukte grotendeels, van de 116 mannen die hierbij betrokken waren, bereikten er slechts 7 de veilige zuid-oever van de Rijn.

Operation Market Garden

Met de invasie in Normandië op 6 juni 1944 begint de bevrijding van Europa. Na felle gevechten in de zomer werd begin september in razendsnel tempo het grootste deel van Frankrijk en België bevrijd. Op zondag 17 september 1944 probeerden de geallieerden vanuit België met een opmars via Nederland, Operatie Market Garden, een snel einde aan de oorlog te maken. Als onderdeel van dit grote plan moeten bij Arnhem de bruggen over de Rijn veroverd worden door Britse luchtlandingseenheden. Dit gedeelte van de operatie is bekend geworden als 'de Slag om Arnhem'. Het plan mislukt. De geallieerden komen niet verder dan de Betuwe. Tussen Arnhem en Rhenen wordt de Rijn de frontlijn. Ten zuiden zitten de geallieerden, op de noordoever de Duitse troepen.

Afgesneden troepen

Al tijdens de gevechten en ook in de periode daarna, raken Britse Airborne militairen in de omgeving van Arnhem en Oosterbeek afgesneden van de eigen troepen. Sommigen waren verkeerd gedropt, zoals een grote groep die in de omgeving van de Mossel terecht kwam. Anderen verdwalen of kunnen door de gevechten de eigen troepen niet meer bereiken. Ook zijn er Britse militairen, al dan niet gewond, die uit krijgsgevangenschap hebben weten te ontsnappen. Al deze mannen zwerven over de Veluwe. Met hulp van het verzet worden ze verborgen. In en rond Ede zaten uiteindelijk een paar honderd Britse militairen ondergedoken.

Operatie Pegasus I

In overleg met het geallieerde hoofdkwartier in Nijmegen werd besloten hen terug te brengen naar de eigen troepen in bevrijd gebied, zuidelijk van de Rijn. Een grote ontsnappingsoperatie wordt opgezet. In de nacht van 22 op 23 oktober 1944 weten 138 man te ontsnappen: Operatie Pegasus I.

Omdat niet alle ondergedoken geallieerde militairen mee konden met operatie Pegasus I, wordt in november 1944 een tweede ontsnappingsoperatie gepland: Pegasus II.

Pegasus II

Op donderdag 16 november 1944 verzamelden zich 84 geallieerde militairen (onder andere Britse Airborne militairen en luchtmacht personeel) en Nederlandse burgers in de kippenschuren van de familie Wolfswinkel bij Lunteren. Het regende en was koud. In de nacht van 16 op 17 november gingen ze op pad. Ze bereikten vroeg in de ochtend het Wekeromse Zand waar de dag werd doorgebracht. Hier werden zes personen aan de groep toegevoegd. De volgende nacht, van vrijdag 17 op zaterdag 18 november, ging de groep (inmiddels 90 personen) verder richting boerderij Westerrode aan de weg Ede-Otterlo. Bij aankomst liep de groep achter op het tijdschema. Bij Westerrode sluiten nog drie personen aan. Maar een andere groep van 23 personen is nog steeds niet gearriveerd. Men besloot om niet op hen te wachten en door te gaan. Via het Mosselse Veld ging de groep richting Planken Wambuis. Onderweg koos de Britse commandant, Major Maguire, een kortere route, ondanks protest van de gidsen van het Nederlandse verzet. De groep belandde hierdoor bij de Hindekamp tussen Duitse artilleriestellingen. Na een Duits 'halt' verschool een gedeelte van de groep zich in de struiken. Het signaal om weer verder te trekken bereikte daarna niet iedereen.

Major Coke overlijdt

Aangekomen bij de Heidebloemallee bleek alleen de voorhoede van 40 man aanwezig te zijn. Toen de achterblijvers alsnog op pad gingen richting de voorhoede, werden zij beschoten. Er vielen gewonden en er werden krijgsgevangenen gemaakt. De leider van de achterhoede, Major Coke, kwam in de verwarring bij de Duitse commandopost terecht en werd daar gedood. De voorhoede met Major Maguire hoort dit vuurgevecht toen ze op weg waren naar de oude Rijksweg 24 (nu N224). Bij het oversteken werd de groep met mitrailleurs onder vuur genomen. Met slechts een paar lichte wapens konden de Britten niets terug doen. De mannen vluchtten en verscholen zich in het bos. Van de voorhoede waren nog zeventien man bijeen, waaronder Major Maguire. Ze passeerden de in aanleg zijnde Rijksweg 12 (nu A12) en stopten langs de spoorbaan. Daar worden ze in de vroege ochtend van 18 november 1944 gevangen genomen.

Slechts 7 man halen de overkant

Slechts kleine groepjes weten de Rijn te bereiken. Uiteindelijk komen van de 116 deelnemers maar zeven mannen veilig op de zuidelijke Rijnover bij de Amerikaanse troepen in bevrijd gebied aan. De trieste balans is dat tijdens de operatie twee deelnemers en één Amerikaanse redder om het leven komen. Eén Nederlandse gids overlijdt een aantal dagen later aan zijn verwondingen. Eén man raakt vermist en wordt nooit meer gevonden. Van de 48 gevangen genomen deelnemers raken er twaalf gewond en worden er drie door de Duitsers ontmaskerd als verzetsmensen. Deze verzetsmensen worden op 8 maart 1945 bij de Woeste Hoeve gefusilleerd (hier komen we later nog langs). De andere 64 deelnemers weten te ontkomen en duiken weer onder.

Boerderij Mossel

Plaats: Ede
Aantal slachtoffers: x

Boerderij Mossel raakt regelmatig bij de oorlogsgebeurtenissen betrokken. Je komt er een infobord tegen wat hier meer over verteld. De theeschenkerij (die het heden ten dagen is) is een perfecte plek voor een tussenstop!

Evacuees bij Mossel

In 1944 moet de gehele zuidelijke Veluwezoom evacueren, Mossel is in Planken Wambuis het enige oord dat nog bewoond mag blijven. Het zit met zo'n 53 evacuees erg vol.

Luchtlandingen vanaf Mossel

De voormalig reserveofficier Garrit Memelink is ondergedoken in Hoenderloo. Hij hoort op 17 september 1944 over de luchtlandingen bij Renkum en Wolfheze.

Garrit probeert de geallieerden te bereiken. Daarvoor gaat hij die dag van Nieuw-Reemst naar Mossel, de boerderij van Prangsmas:

'Ik bedacht me dat ik de boer van Mossel, Prangsmas, nog kende en dat leek me een goed punt om op af te stevenen. Het liep bovendien al tegen de avond. Prangsmas ontving me gastvrij in het bakhuis, waar twee gevluchte Nederlandse SS'ers barre verhalen opdisten. Ik overwoog om ze met hun geweren, die buiten stonden, te grazen te nemen, maar deed dat toch niet. Uit angst? Ik sliep op de hooizolder.'

Na een onrustige nacht op de boerderij ziet Garrit vanaf Planken Wambuis de volgende middag de luchtlanding op de Ginkelse Heide: 'Uit de eindeloos veel laagvliegende Amerikaanse Dakota's sprongen tot mijn grote verrassing parachutisten. Niet wetend dat ik de grootste luchtoperatie aller tijden zag, kwam ik echt ogen en oren te kort en zoiets heb ik nooit meer gezien. Zoveel mensen! Een kleurrijk schouwspel van verschillende soorten parachutes in een enorme hoeveelheid. En massa's materiaal als opvouwbaar fietsen, stretchers en motorfietsen, zo klein als speelgoed....'

Gevaarlijke ligging Mossel

In de oorlogsjaren ligt Mossel ook gevaarlijk. Zo schieten de Duitsers vanaf begin december 1945 hun nieuwe geheime wapen, de V-1 Vliegende bom, vanuit Overijssel af op onder meer Antwerpen. De route van deze projectielen gaat over Mossel. Vlakbij valt door een defect één van deze V-1's in de beukenlaan en explodeert.

Mossel en bevrijding 1945

Op 12 april steken de geallieerden bij Westervoort de IJssel over en begint de opmars over de Veluwe. In de nacht van 15 op 16 april 1945 trekt een Canadese tankeenheid vanuit Deelen via Mossel naar Lunteren. De bevrijding is een feit.

Stirling LJ 883 Planken Wambuis

Plaats: Ede
Aantal slachtoffers: 6
Datum: 24-09-1944

PER ADUA AD ASTRA *(Through Struggle to the Stars)*

Ter herinnering aan de omgekomen bemanningsleden van de Britse Stirling Bommenwerper, LJ 883, 570 Squadron RAF, die hier op 23 september 1944 neerstortte, na geraakt te zijn door Duits luchtafweergeschut bij een bevoorradingsvlucht ten behoeve van de Airbortnetroepen bij Oosterbeek tijdens de Slag om Arnhem.

- F/O William Kirkham, Piloot, RAF, 21 jaar
- F/O Ernest Brown, Navigator, RAF, 20 jaar
- F/O David Atkinson, Air Bomber, RAF, 23 jaar
- F/O Morris Hand, W/Operator, RAF, 26 jaar
- Sgt Harrold Ashton, F/Engineer, RAF, 22 jaar
- L/C Gerard Reardon, Air Despatcher, RASC, 31 jaar

De overlevenden waren:

- F/Sgt George Wood, Air Gunner, RAF
- Dvr Stanly Badham, Air Despatcher, RASC

Het bijzondere verhaal van overlevende George Wood, door Cees van den Bosch

Op zondag 17 september 1944 was F/Sgt (Flight Sergeant) George Wood staartschutter van de Stirling met het serienummer LJ-883 van het 570e Squadron van de Royal Air Force, gestationeerd op de vliegbasis Harwell in Berkshire. Zijn toestel, met als piloot F/O (Flying Officer) W. Kirkham, was een van de vele die voorbestemd waren om die morgen naar Arnhem te vliegen. Samen met 11 andere vliegtuigen van dezelfde eenheid nam het een glider op sleeptouw naar een landingszone bij Wolfheze.

Vijf leden van de bemanning van Stirling LJ-883: William Kirkham, Ernest Brown, David Atkinson, Morris Hand en George Wood.

De vlucht van die dag had niet veel om het lijf. Ze werden niet al te veel lastig gevallen door de Flak, die ook nog eens slecht was gericht. Hun zweefvliegtuig werd op het juiste moment losgelaten, en de bemanning was er getuige van dat een goede landing volgde. De tocht terug verliep eveneens zonder problemen.

D

De tweede 'sortie' naar Arnhem was op de volgende dag. Deze keer namen ze bevoorrading mee, die uit eten en munitie bestond. Het lokaliseren van de dropzone en het afwerpen van de voorraden ging goed, maar toen ze wegdraaiden, werden ze het doelwit van nauwkeurig Duits vuur vanaf de grond. Het werd beantwoord door Wood, die daarbij gebruik maakte van de vier in de staart geïnstalleerde Browning machinegeweren. Zijn verdedigingsvuur bleek effectief te zijn, en ze ontkwamen zonder enige echte schade. Niemand aan boord was gewond geraakt, en de betrouwbare Hercules-motoren draaiden zonder mankeren. Toen ze teruggekeerd waren op de basis, werd het vliegtuig nauwkeurig onderzocht door het grondpersoneel. Wat gerepareerd moest worden, kreeg een snelle en efficiënte herstelbeurt.

September 1944. Stirling LJ-883 van 570 Squadron RAF is samen met een ander toestel op weg van Arnhem naar huis. Het moet de 17e, 18e of 20e zijn.

De derde vlucht

De derde vlucht was op woensdag 20 september, wederom moesten voorraden worden afgeworpen. Helaas ontstond er enige verwarring over de juiste plek van de dropzone. Deze was gewijzigd, maar de nieuwe locatie was blijkbaar niet doorgegeven aan de RAF. De Duitsers hadden hun afweerteknik ook veranderd. Naast het feit dat grotere hoeveelheden Flak in stelling waren gebracht (zware en lichte kanonnen, aangevuld met zware mitrailleurs) die geconcentreerd waren op de dropzone zelf, was nu ook sprake van bewapende rijnen op rivieren en andere watergangen die op de reis overvlogen werden. Deze schepen waren goed gecamoufleerd, en hun aanwezigheid werd slechts verraden wanneer de schutters aan het werk gingen. Onverwacht openden dan allerlei typen kanonnen het vuur, waarbij de lichtspoorprojectie duidelijk aangaf waar de vijand was.

Na het afwerpen van de voorraden, begon het vliegtuig aan de thuisreis. Het vloog op 'deck level', zo dicht mogelijk boven de boomtoppen. De schutters aan boord lieten geducht van zich horen terwijl ze boven de Flakboten vlogen. Ze vormden zo een vliegend doelwit dat op lage hoogte voorbij kwam. De schade die door het afweervuur werd aangericht, kon tijdens de vlucht niet met enige zekerheid worden vastgesteld. Het toestel kwam veilig thuis op Harwell, en daar bleek enig lapwerk noodzakelijk te zijn.

Uit de lucht geschoten

De vierde trip naar Arnhem vond op zaterdag 23 september plaats, en deze zou de laatste van het vliegtuig en zijn bemanning blijken te zijn. Ook nu hadden ze, onder goede weersomstandigheden, geen probleem om de beoogde dropzone te vinden en de voorraden uit te gooien. Het betrof wapens, munitie, eten, kleren en eerste-hulp-middelen.

Toen het toestel wegdraaide van het strijdtoneel, zag Wood rook komen uit de linkervleugel. Hij draaide zijn geschutskoepel zodanig dat hij het beter kon zien, en tegelijkertijd probeerde hij via de intercom de aandacht van de piloot te trekken. Hij kreeg geen antwoord. Onmiddellijk daarna gaf hij tegenvuur gericht op de plek waar vandaan Duitse lichtspoomunitie omhoog spoot.

Wood bemerkte dat het vuur in de linkervleugel steeds heviger werd. Tegelijkertijd realiseerde hij zich dat ze snel hoogte verloren. Uit voorzorg wierp hij intuïtief de luiken van de geschutskoepel af, en maakte zich met een flinke tik op de drukknop vrij van de veiligheidsgordel. Het toestel maakte vervolgens een crash-landing, maar hoe dat precies ging weet Wood niet meer. Hij vond zichzelf terug terwijl hij over de grond rolde. Zijn geschutskoepel was afgebroken, en lag een eind verderop. Wood bevond zich dichtbij het toestel, dat op z'n kop lag en in lichterlaaie stond. Hij was duizelig, maar leek verder niet gewond. Hij liep om de Stirling heen om te kijken of hij ergens naar binnen kon. Munitie begon te exploderen. Toen hij zijn tweede rondje maakte, hoorde hij iemand roepen. Hij zag vervolgens één van de twee 'despatchers', het bleek Pte. Badham te zijn. Het is de taak van despatchers om in het midden van het vliegtuig de bevoorradingscontainers met parachute door het gat in de vloer te laten zakken en boven de dropzone los te laten.

Wood zag dat soldaat Badham gewond was, maar dat hij desondanks probeerde om in het toestel te komen. Blijkbaar wilde hij tot het uiterste proberen zijn kameraad te redden die zich nog binnenin bevond.

Uiteindelijk slaagde Wood erin hem ervan te overtuigen zijn poging op te geven, hoewel ze allebei aarzelden om zich bij de situatie neer te leggen. Het vuur was inmiddels heel intens. Ze hadden geen brandblusmiddelen en de munitie begon nu in alle richtingen te ontploffen. Het leek waarschijnlijk dat de brandstoftanks elk ogenblik konden exploderen. Zonder schaamte gaf Wood later toe dat hij zijn tranen niet in bedwang kon houden. Er was nu niets meer dat ze konden doen.

De mannen die tot de vliegtuigbemanning behoorden waren al enkele jaren met elkaar opgetrokken; in feite al sinds de vorming van het 295e Squadron, dat later het 570e werd. Wood was getuige bij het huwelijk van zijn commandant, en peetvader van diens eerste kind. Voor hem was deze tragedie er één van diepe droefenis.

Het eerste wat Wood hierna deed was de gewonde despatcher helpen dekking te zoeken in het bos achter hen. Toen ze daar vlakbij waren, riep een stem hen aan en vroeg naar het wachtwoord. Wood wist dat het 'John Buil' was, en dat het antwoord 'Uncle Sam' diende te luiden. De stem bleek bij een van twee Airborne parachutisten te horen die het vliegtuig de noodlanding hadden zien maken. Ze hielpen Wood en Badham naar het midden van het bos, waar ze een schuilplaats hadden gemaakt van takken en een stuk grondzeil; de binnenkant hadden ze afgewerkt met graszoden en mos. Badhams wonden werden verzorgd, maar omdat bleek dat hij een paar ribben had gebroken, was echte medische hulp dringend noodzakelijk.

Het begon donker te worden en Wood wilde graag in contact komen met de Nederlandse ondergrondse. De Airborne parachutisten kenden slechts een nabij gelegen hoeve, die voor zover zij wisten, werd bewoond door drie personen. Met z'n drieën, een para-sergeant, Wood en een ander, gingen ze erop af. Ze klopten aan werden ze binnengelaten. De bewoners, een boer met zijn vrouw en dochter, konden alleen maar brood en water aanbieden. Ze hadden helaas niet de beschikking over verband en dergelijke; zelfs lakens waren niet meer aanwezig omdat de Duitsers deze al eerder hadden weggehaald voor hun eigen gewonden. Ze zeiden dat het onder de huidige omstandigheden moeilijk zou zijn om contact te krijgen met het verzet.

Die nacht probeerden ze in de eigengemaakte hut van de paratroepers de slaap te vatten, maar dat lukte niet erg omdat het te koud was. De volgende morgen liet de boer ze zien hoe ze bij een ander bosje konden komen. Maar hij maakte ze tevens duidelijk dat ze heel voorzichtig moesten zijn: een tussenliggende weg werd door twee Duitse mitrailleurposten zodanig onder schot gehouden dat ze kruisvuur konden afgeven. De parachutisten-sergeant maakte een plan om de beide vijandelijke stellingen onschadelijk te maken, en

aldus geschiedde succesvol. Ze confisqueerden de mitrailleurs, en namen ze met de bijbehorende munitie mee naar het andere bosje. Daar troffen ze een Britse officier van de medische troepen 2) en een Nederlandse verpleegster aan, die Badham onderzochten. Zij besloten dat hij naar een plaats moest worden gebracht waar hij de juiste medische verzorging zou krijgen. Wood liet Badham bij hun achter, en ging met de anderen verder.

Op hun tocht troffen ze vervolgens een boerenwagen aan die gespannen was met een stokoud paard en die volgeladen was met hooi. Ze vonden ook blauwe boeren-overalls en gabels. Nadat ze de wapens in het hooi hadden verborgen, klom Wood er bovenop. Beladen vertrok de kar in de richting van een boerderij bij Ede. Daar werden ze ondergebracht in een paar kippenhokken. Wachtlopen was noodzakelijk, want een eindeloze stroom Duitse soldaten leek belangstelling te hebben voor het halen van eieren bij de hoeve.

Supply drop

Die nacht vertrok Wood onder escorte voor een tocht die weer in een kippenhok eindigde. Het doel van deze reis was om te kijken of hij een Belgische officier, een zekere kapitein King, van de Special Air Service van dienst kon zijn. Zijn assistentie kon worden gebruikt bij het coderen en decoderen van berichten. King werd vergezeld van een korporaal en een 'lance corporal', allebei ook van de Belgische S.A.S.. Hij wilde een bevoorradingsvlucht organiseren ten behoeve van het gebied waarin ze verbleven, en voor het versturen van boodschappen had hij hulp nodig. Wood kon hem helpen.

Uiteindelijk werden de berichten de ether ingestuurd. De boodschappen waren op rijstpapier geschreven, en zekerheidshalve werden ze om veiligheidsredenen na het verzenden opgegeten. Alles werd nu in gereedheid gebracht voor een bevoorrading die de volgende avond zou plaatsvinden. Wood werd gevraagd of er nog iets was dat hij graag wilde ontvangen. Hij wilde graag schoenen met maat 7. Op de avond dat de 'supply drop' zou geschieden, werd hij in een auto naar het desbetreffende terrein buiten een grote stad gereden. Hij werd vergezeld door twee andere mannen en een vrouwelijke koerier. Het duurde niet lang of in de verte werd het geluid gehoord van vliegtuigmotoren. Zaklantaarns begonnen tot leven te komen benedenwinds van de aanvliegroute. Met regelmatige tussenpozen diende de letter R te worden geseind. De lichten bevonden zich echter te dicht bij wat bomen, en Wood vroeg de betrokken personen iets verder naar voren te komen. Meteen daarna zagen ze de eerste (enkele) parachutes opengaan, gevolgd door een dubbele. Het Nederlandse 'grondpersoneel' verzamelde vlug de uitgeworpen voorraden en vertrok. De inhoud van de manden bestond voor Wood uit niets beters dan schoenen met maat 10. De parachutisten hadden meer geluk; zij troffen 500 sigaretten van het merk Passing Cloud aan, evenals vloeiend papier en veiligheidslucifers.

Aflevering van een stuk film

Wood werd vervolgens teruggebracht naar de boerderij bij Ede. Hij kreeg nu last van de enkel die hij verstuikt had bij de noodlanding. De boer voorzag hem van nieuw verband, en smeerde wat zalf op het gekwetste lichaamsdeel die hij normaal voor zijn vee gebruikte. De volgende morgen was de zwelling wat weggetrokken.

In de late uren van de volgende nacht werd Wood geëscorteerd op weer een rit naar kapitein King. Deze hoorde opgetogen toe hoe verteld werd over de succesvolle bevoorrading. Voordat hij weer terugging, kreeg Wood een stuk film mee. Dit mocht absoluut niet in handen van de vijand vallen, maar moest met de hulp van de ondergrondse bij de Britse strijdkrachten in bevrijd gebied worden afgeleverd. Later hoorde Wood dat de negatieven gegevens bevatten over de posities van zeemijnen voor de kust van Hoek van Holland. Informatie hierover zou de taak van de Royal Navy heel wat eenvoudiger maken.

Diezelfde nacht nog werd Wood naar het huis van de dokter gebracht in een dorp vlakbij. Daar werd hij voorgesteld aan een Canadese legerofficier en twee van diens para's. Het bleek dat Wood en de luitenant de enige twee waren die konden zwemmen, en dat een manier werd gezocht om contact te krijgen met de geallieerde troepen bij Nijmegen. Het plan was om de volgende morgen vroeg te proberen per fiets bij de

rivier de Waal te komen. Daar zouden twee mannen op hen wachten, die hen vervolgens zouden verbergen in een schuit totdat het donker werd.

Toen de duisternis was gevallen, gingen ze op weg; voor de zoveelste keer op hun fiets. Ze waren nog maar net vertrokken, of Woods metgezel kreeg last van een lekke band. Ze naderden het toegangshek van een huis, en aan de man die daar stond, vroeg Wood in zijn beste Nederlands: 'Ein pumpen?' De persoon begon te lachen, en zei: 'Bent u Engels?' Hij vroeg Wood voor het huis te wachten, en nam zijn maat mee naar achteren. Kort daarna kwam hij weer tevoorschijn met een andere fiets, waarna ze wederom opstegen en verder fietsten in de richting van de boot. Toen ze bij de rivier aankwamen, kregen ze waterdichte overgooiers om hun kleren droog te houden, een plank om spullen op te leggen die niet nat mochten worden, en een touw om aan het stuk hout te bevestigen zodat dit onder controle kon worden gehouden.

Zodra het donker was, lieten ze zich in het ijskoude water zakken. Ze zwommen naar de overkant, waarbij ze hun uiterste best deden geen geluid te maken. Wood had te horen gekregen dat ze als ze eenmaal aan de overkant waren, op de andere oever heen en weer moesten lopen, en een liedje zingen als iemand hen tegemoet kwam. Aangezien de Canadees niet kon zingen, moest dit onderdeel voor rekening van Wood komen. Omdat die rilde van de hevige kou, was zijn vertolking van 'On Ikley Moor ba' tat' niet echt vloeiend te noemen. Niettemin arriveerde kort na de voorstelling een gids die hen naar een groot huis bracht dat goed werd bewaakt door 'mannen van Oranje'. Ze kregen iets te drinken, en mochten vervolgens een poging doen de gemiste, maar broodnodige, slaap in te halen.

De volgende avond was er weer een fietstocht, gevolgd door zwemmen. Het doel was een stuk niemandsland dat omgeven was door prikkeldraad. Het traject dat in het water moest worden afgelegd, werd in het zonnetje gezet door lichtkogels die van beide oevers werden afgevuurd. Ze slaagden erin alle hindernissen te overwinnen, en het hoofdkwartier van de Guards Armoured Division in Nijmegen te bereiken. Daar werd Wood ondervraagd, en vervolgens overhandigde hij zijn kostbare film. De bevelvoerende officier ter plekke feliciteerde hem met zijn prestatie. In het divisiehoofdkwartier werd Wood bijgestaan door een vrouwelijke oorlogscorrespondent, die erin slaagde voor hem de overjas van een Belgische officier te regelen. Ook zorgde zij voor wat warme drankjes tijdens de kille tocht per jeep naar Brussel, waar hij medisch werd onderzocht met als resultaat dat hij in een goede conditie werd bevonden.

De volgende dag deed hij wat boodschappen, die hij betaalde met zijn 'ontsnappings-geld'; het was tenslotte zo dat zijn vrouw in het Verenigd Koninkrijk in verwachting was van hun eerste kind. Een dag later landde hij als passagier in een Dakota op het vliegveld Northolt. Daarna ging hij met een welverdiend verlof.

Crash van de Dakota van Luitenant David Lord

Plaats: Wolfheze
Aantal slachtoffers: 7
Datum: 19-09-1944

In dit hobbelige heen-en-weertje in de route kom je aan het einde bij een monument voor een neergestort vliegtuig. Een heldenverhaal over Pilot David Lord en zijn bemanning, die ondanks een neerstortend vliegtuig hun missie voltooien. En slechts 1 bemanningslid overleefd het.

Het Victoria Cross voor F/Lt. David Lord

Als Operatie Market Garden op dinsdag 19 september, twee dagen na het begin om de brug bij Arnhem te pakken, verleggen zit om bevoorrading, wordt onder andere Dakota III, KG347, van het 271 Squadron ingezet. Pilot is Flight Lieutenant David S. Lord die een ruime ervaring heeft in bevoorrading droppings, in het Midden Oosten, India en Normandië. Voor zijn inzet over Burma had hij het DFC ontvangen.

Flight Lieutenant David S. Lord

Flight Lieutenant David S. Lord DFC VC en het Victoria Cross

Tijdens de briefing wordt de piloten verteld dat door het slechte weer er geen jachtvliegtuig bescherming zal zijn en dat er op 300 meter hoogte gedropt dient te worden om accuraat te zijn, en dat de Duitse luchtafweer nu ingeschoten is! Even na 13.00 uur stijgt de KG347 met nog zestien andere Dakota's het vliegveld Down Ampney en zet koers naar Dropping Zone 'V' ten noordwesten van Arnhem. Als lading heeft KG374 acht munitie containers aan boord. De dikke bewolking over de Noordzee gaat over op een dichte mist en navigator F/O Harry King moet zijn koers uitrekenen, omdat hij de kustlijn niet kan zien. Ondanks het niet al te beste weer weten de mannen aan boord dat de bevoorrading vanuit de lucht de enige mogelijkheid is om de para's op de grond bij te staan en het nog even langer vol moeten zien te houden tot deze ontzet kunnen worden.

Britse para's bergen de broodnodige bevoorradingpakketten

Tegen drie uur verteld King aan Lord dat ze nu nabij de Rijn zijn. KG374 zakt door de bewolking en nadert Nijmegen en verderop ligt de Rijn. Vliegend op 500 meter hoogte wordt het toestel omgeven door luchtafweer. Binnen een paar minuten wordt de stuurboord motor getroffen. Stukken metaal slaan door de dunne huid van het toestel maar niemand van de acht bemanningsleden raakt gewond.

Ter nagedachtenis aan David Lord en zijn bemanning vloog de Dakota ZA947

Maar de C-47 is in problemen, vlammen en rook sloegen van de motor over de vleugel. Het was nog vier minuten naar de DZ. Met de vleugel nu geheel in vlammen wordt de DZ bereikt. Als King zijn positie verlaat om te helpen met het naar buiten duwen van de containers blijken de rollers beschadigd door de beschietingen. Met de hand worden zes containers naar buiten gewerkt. Omdat er nog twee aan boord zijn besluit Lord een tweede 'going in' te maken. Onwetend van het feit dat de DZ in handen is van de Duitsers draait Lord de Dakota. Ondanks het moordende grondvuur wacht de bemanning op het groene licht en duwt de laatste twee containers naar buiten. Lord geeft daarop het teken aan de mannen dat ze het toestel moeten verlaten. King helpt de anderen met het omsjorren van hun parachute en staat in de deuropening als de brandstof in de rechtere vleugel explodeert. King wordt naar buiten gesmeten door de plotselinge beweging van de Dakota. In een reflectie trekt hij aan de parachute ring.

Terwijl hij snel naar de aarde zweeft, stort KG374 in een nabijgelegen veld neer waarbij de andere zeven bemanningsleden omkomen:

- F/Lt. David S.A. Lord, piloot (30 jaar)
- F/O Richard E.H. Medhurst, copiloot, (19)
- F/O Alexander F. Ballantyne, radio bediener, (25)
- Dvr. Leonard S. Harper, (29)
- Cpl. Philip E. Nixon, (29)
- Dvr. James Ricketts, (27)
- Dvr. Arthur Rowbotham, (28)

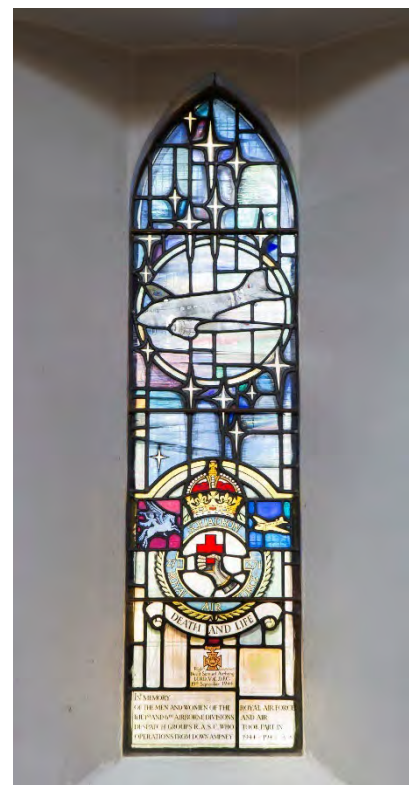
King weet aansluiting te vinden het 10th Battalion Parachute Regiment. Maar de volgende dag moeten hij en 61 anderen zich overgeven aan de Duitse troepen. King verdwijnt voor 10 maanden in het Stalag Luft I, voor hij op 13 mei 1945 weer in Engeland is. King gaat op verzoek van het Air Ministry terug naar Arnhem om KG374 aan te wijzen en de slachtoffers te identificeren.

Hoogste onderscheiding voor heldenmoed

Op 13 november 1945 wordt aan Lord als enige van het Transport Command postuum, de hoogste onderscheiding voor heldenmoed binnen het Britse Koninkrijk, het Victoria Cross uitgereikt en de Nederlandse regering beloont Harry King met het Nederlandse Bronzen Kruis. In 1974 wordt in de kerk All Saints in Down Ampney een 'glas in lood' onthuld als nagedachtenis aan het 271 Squadron en aan David Lord en zijn bemanning

De hoogste onderscheiding voor moed: het Victoria Cross

Glider monument bij Wolfheze

Plaats: Wolfheze
Aantal slachtoffers: 229
Datum: september 1944

Bij de inrit naar Camping Lindenhof staat een landmark om de landingen met de zweefvliegtuigen te herdenken. Deze landingen werden tijdens operatie Market Garden uitgevoerd op 3 terreinen rond Wolfheze. Het landmark geeft een impressie van de landing van een Horsa zweefvliegtuig. In 2022 is hier een monument bijgeplaatst. Het terrein rond dit monument heeft sinds die dag de naam 'Peter Colthup field'. Hij is veteraan van het Gilder Pilot Regiment waar de organisatie niet op tijd contact mee had kunnen krijgen om ook een tekst van hem op het monument te plaatsen. 229 mannen van het Glider Pilot Regiment sneuvelden hier. Er werden er ook nog eens 480 mannen krijgsgevangen gemaakt, waarvan slechts de helft het overleefde.

Start van Operatie Market Garden

Een prachtige zonnige dag in september 1944 lijkt het perfecte moment voor een grote verrassingsaanval op de Duitse bezetter. Market Garden moet dé slag worden om voor eind 1944 de oorlog in Europa te beëindigen. Het plan van veldmaarschalk Bernard Law Montgomery omvat een luchtlanding (codenaam Market) en grondoffensief (Garden). Parachutisten en airborne infanteristen landen in de buurt van Eindhoven, Nijmegen en Arnhem om de belangrijkste bruggen over Maas, Waal en Rijn te veroveren. Die laatste blijkt een brug te ver.

Een Horsa Glider zweefvliegtuig van de binnenkant (hout)

Operatie Market Garden (OMG) start op 17 september 1944. Overdag. Niet geheel logisch, want de dekking van de nacht ontbreekt dan. Maar van 16 op 17 september is er geen maanlicht. En de geallieerde gevechtsinstructie verbiedt grote operaties onder die omstandigheden. Doel is om met een combinatie van een luchtlandingsoperatie (35.000 man) en een grondoffensief (150.000 man) vanuit België naar het IJsselmeer door te stoten. Deze manoeuvre moet de Duitse troepen in West-Nederland isoleren en de weg openen naar het Duitse industriële hart – het Ruhrgebied. Tegelijkertijd omzeilen de geallieerden de zwaar verdedigde Siegfriedlinie in het westen van Duitsland. Het verloop van OMG is inmiddels wel bekend, maar hoe zag die luchtoperatie er nu eigenlijk uit?

Short Stirling Mark IV bommenwerpers staan klaar op RAF Harwell om de volgende Horsa 1 naar Nederland te slepen. Bij deze gliders zaten de sleepkabels aan het bovenste bevestigingspunt van het hoofdlandingsgestel aan de vleugels, bij de Horsa 2 aan het neuswiel.

De luchtlandingsoperatie

Market is de grootste luchtlandingsoperatie ooit. De aantallen luchtlandingstroepen, parachutisten en vliegtuigen zijn gigantisch. Vele bronnen spreken elkaar tegen over de exacte aantallen, maar een grote gemene deler is wel te geven. Bijna 35.000 militairen van de Amerikaanse 82nd en 101st en de Britse 1st Airborne Division (AD) en de 1e Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade zijn erbij betrokken. Ruim 20.000 man landen per parachute en een 'kleine' 15.000 met zweefvliegtuigen. Deze gliders vervoeren ook ruim 1.700 voertuigen en zo'n 300 stuks artillerie. Op de landing- (voor gliders) en dropzones (voor para's) komen daarnaast nog eens 3000 ton munitie en andere ondersteunende middelen aan de grond.

Om alle bataljons luchtmobiele infanterie en hun materieel naar Nederland te brengen, is een enorme luchtvloot nodig. Voor het exact weergeven van alle aantallen en vliegtuigtypes is een complete studie vereist, maar een indicatie valt wel te geven. Onder de naam 1st Airborne Army gaan de luchttroepen aan boord van maar liefst ->

TROEPENTRANSPORT- EN SLEEPVLIETUIGEN

1.274
C-47 Skytrains

164
Dakota's

321
omgebouwde
RAF-bommenwerpers

ZWEEFVLIETUIGEN

2.160
Waco CG-4A's

916
Airspeed Horsa's

64
General Aircraft Hamilcars

Stille vleugels

Essentieel tijdens OMG zijn de gliders. De geallieerden ontwikkelen ze in WOII naar Duits voorbeeld. In de Blitzkrieg vervoeren zweefvliegtuigen licht bewapende eenheden over korte afstand voor verrassingsaanvallen. Hitler zelf geeft er veel bekendheid aan waardoor andere naties ook snel de mogelijkheden ervan inzien. Zwevers zijn grotendeels van hout en hebben alleen de meest noodzakelijke instrumenten aan boord. Ze zijn namelijk voor eenmalig gebruik, want de landing is vaak ruw en wegvliegen kunnen ze niet. Vrijwel alle exemplaren gaan bij operaties verloren.

Verschil tussen leven en dood

De instrumenten aan boord bestaan slechts uit een luchtsnelheidsmeter, sleepkabelindicator, hoogtemeter en een kunstmatige horizon. Die is het belangrijkste bij de landing, want motorvermogen om te corrigeren is er uiteraard niet. Verkeerde interpretatie maakt het verschil tussen leven of dood. Een sleepkabel en een intercom verbindt een zweefvliegtuig met de sleper. Naast transportvliegtuigen zet de RAF ook overbodig geworden twee- en viermotorige bommenwerpers in. Echt snel verloopt een aanval niet. De Britse Horsa bijvoorbeeld heeft een gemiddelde sleepsnelheid van 160 km/u en een maximum van 240. De C-47 en de Britse equivalent van de Dakota die veel zwevers omhoog brengen, vliegen ruim 350 km/u. Na een week van plannen zijn de voorbereidingen van OMG compleet. Enorm kort, aangezien de landingen in Normandië en Sicilië maanden planning vergden. Als voorbereiding op de landingen vallen in de ochtend van 17 september zo'n 1700 geallieerde bommenwerpers en gevechtsvliegtuigen Duitse stellingen in Nederland aan. Daaronder de B-25 Mitchells van het Nederlandse 320 Squadron en Spitfires van het 322 Squadron. Ook tijdens het verloop van OMG worden beide eenheden ingezet.

(l.) De Britse 1st Airborne Division, ondersteund door de Poolse 1e Onafhankelijke Parachutistenbrigade, moest de bruggen over de Rijn bij Arnhem en Oosterbeek innemen.

(r.) De Amerikaanse strijdkrachten hadden te weinig vliegers beschikbaar om alle Waco's van een copiloot te voorzien. In plaats daarvan namen ze een extra infanterist mee.

Om 09.45 uur gaat de eerste van ruim 2000 vliegtuigen en gliders take off om 20.000 troepen, ruim 500 voertuigen, ruim 300 kanonnen en bijna 600 ton materiaal naar Nederland te brengen. Tussen 13.00 en 14.00 uur landen de 1st British AD ten westen van Arnhem, de 82nd AD bij Nijmegen en Grave en de 101st AD bij Son en Veghel. In week die volgt gaan ruim 200 vliegtuigen en bijna 150 gliders verloren maar de bruggen bij Nijmegen en Eindhoven worden veroverd. In Arnhem zijn de problemen groot. Ruim 1.000 airborne troepen komen om het leven, zo'n 6.500 raken gewond en worden gevangen genomen. In de nacht van 25 op 26 september vindt de grootschalige evacuatie plaats. In barre omstandigheden en onder moordend vuur weten eerst ruim 2.150 en later nog een 250 man de zuidelijke Rijnsoever te bereiken. Na 8 dagen eindigt de strijd met in totaal 17.000 dode en gewonde geallieerden

Gesneuvelden 1st Airlanding Squadron

Plaats: Renkum
Aantal slachtoffers: 7
Dtum: 17-09-1944

Aan de Noordzijde van het tunneltje onder het spoor door vind je bovenaan twee kransen met een stukje papier eronder de namen van de leden van het 1st airlanding squadron die hier in deze omgeving hebben gevochten en zijn gesneuveld in de verhitte strijd met de Duitsers die hier plaatsvond na de luchtlandingen.

William Mckinlay Edmond

Het verhaal van William Mckinlay Edmond

Engelse Trooper William Edmond diende bij No 9 Section, C Troop. Op 17 september 1944 landde hij bij Wolfheze. In de plannen voor Market Garden kreeg het Reconnaissance Squadron (verkenners) de opdracht om zo snel mogelijk bij de brug bij Arnhem te komen. Ze vertrokken rond 15.45 uur vanaf de Renkumse Heide. Luitenant Bucknall ging verder in één jeep met de eerste drie beschikbare mannen van zijn sectie. Sergeant McGregor volgde in een tweede jeep met nog vijf mannen. Toen C Troop de heide verliet, gingen secties 9 en 7 voorop, met nummer 8 erachter. HQ Troop vormde de achterhoede.

Een Duitse hinderlaag

Nadat ze de heide hadden verlaten, maakten ze goede vorderingen en stopten ze om elkaar te ontmoeten op de nadering van Wolfheze. Daar zou sectie nr. 8 het overnemen van nr. 9 en de leiding nemen. Geen 7 was achter hen. Nadat ze bij Wolfheze de spoorlijn waren overgestoken, reden de jeeps een zandpad op, de Johannahoeveweg genaamd, dat vanaf het station in oostelijke richting naast het spoor liep. Ongeveer een derde van een mijl vanaf de Wolfheze-oversteek daalt de weg naar beneden en weer omhoog. Toen de eerste jeep de kuil in reed en aan de andere kant omhoog, werd hij in een hinderlaag gelokt door een verdedigende blokkeerlinie van mannen van de SS-Panzer Grenadier Ausbildungs und Ersatz Battalion onder bevel van SS Sturmbahnführer Sepp Krafft. Op deze plek waren het mannen van het reserve bataljon onder leiding van SS-Hauptscharführer Wiegand. Alle vier de mannen in de eerste jeep kwamen om. Van de zes mannen in de tweede jeep werd er 1 gedood, 4 raakten gewond en gevangengenomen en 1 werd ernstig gewond en achtergelaten.

Sectie 7, die zich achter nr. 8 bevond, stopte en zocht dekking zodra ze het schieten voor zich hoorden. Daarna gingen ze te voet verder om het te onderzoeken. Op dat moment lagen de mannen van de 2e jeep nog rond hun voertuig en werd besloten dat sectie 7 dicht bij de plaats van de actie zou komen en sectie 9 naar de zuidkant van de spoorlijn om de rechterflank te bewaken. Sergeant Stacey van nr. 7 raakte ernstig gewond toen hij probeerde de 2e jeep te bereiken. Er werd besloten de gewonden te verzamelen en terug te trekken en sectie 9 kreeg de opdracht om terug te gaan naar de noordkant van de spoorlijn om sectie 7 te dekken. Ze trokken snel op en kwamen binnen 50 meter van sectie 7, hoewel hij een Rode Kruis-vlag droeg, werd besloten om te proberen sergeant Stacey onder dekking van een rookgordijn te bergen. Opnieuw faalden ze en raakten ook twee van de mannen van sectie 9 gewond. Terwijl hij probeerde zich terug te trekken, werd William Edmond in de rug geraakt en viel ongeveer vijf meter van de rand van het bos.

Edmond raakt gewond

De auteur van het boek Remember Arnhem, John Fairley, schrijft hierover op pagina 49 en 50. Op pagina 50 schrijft hij: "Ondertussen waren luitenant Bowles en zijn sectiesergeant, David Christie, achter Edmond aan gegaan. Algemeen werd aangenomen dat de sluipschutter die verantwoordelijk was voor het neerschieten van Chandler was degene die ook Edmond had gepakt en, zeker, toen ze hem naar dekking sleepten, leden Bowles en Christie een aantal bijna-ongevallen en werden ze zich zeer bewust van de nauwkeurigheid van het schieten van de Duitser. , beide gewonde mannen werden veilig teruggebracht, elk kreeg morfine en zijn wonden werden verbonden. Het was duidelijk dat Edmond het ernstigste slachtoffer was, aangezien hij in de linkerlong was geraakt en veel bloed had verloren. een brancard, hij werd op Christie's jeep geplaatst en, met Miles en Palmer achterin, vertrokken ze naar de hulppost van het regiment. Op de terugweg bleef Edmond om water vragen en zei hij dat hij zou sterven. "Je hebt gewonnen niet doodgaan, Jock", verzekerde Christie hem steeds, hoewel hij eraan toevoegt: "Ik geloofde geen woord van wat ik zei." Er was weinig dat ze konden doen behalve de slachtoffers uitladen en de wonden zo effectief mogelijk behandelen onder leiding van Douglas Swinscow...

Tegen het einde van de korte reis was ook Edmond bewusteloos en toen Christie zijn kleding wegnipte, hij vond een gat van acht centimeter in Edmonds rug. "De wond zoog lucht naar binnen," zegt Christie, "en maakte een geluid alsof iemand de lucht uit een fietsbuis perst. Ik nam een veldverband en duwde het recht in het gat, en bedekte het toen met een schelpverband. Gewoon nadat ik hiermee klaar was, gaf ik hem een slok cognac uit de fles die ik droeg, en kort daarna herstelde hij gedurende ongeveer twee minuten bij bewustzijn. Gedurende die tijd zei hij tegen me: "Jock, ik ga dood. Vertel het mijn vrouw Ik hou van haar en ho en zie haar voor mij." 'Ja, Jock, dat zal ik doen,' antwoordde ik. Hij verloor daarna het bewustzijn en stierf de volgende ochtend.'

Een veldgraf

Edmond werd naar de 181st Airlanding Field Ambulance aan de Duitsekampweg in Wolfheze gestuurd. Hier stierf hij. Hij kreeg een veldbegrafenis in de achtertuin van Duitsekampweg nr. 9, samen met de lichamen van de mannen die omkwamen in de eerste 2 jeeps, waarvan de lichamen op 18 september werden geborgen.

Korporaal Ron Mills van 181 Airlanding Field Ambulance RAMC knielt bij het veldgraf van William Edmond aan de Duitsekampweg.

De schuttersputjes

Plaats: Renkum
Aantal slachtoffers: onbekend
Datum: 19-09-1944

De route gaat hier een klein stukje over de MTB route, en je moet even goed opletten, maar op een gegeven moment zie je een stukje afgezet gebied rechts van je. Hier liggen de (gerenoveerde) schuttersputjes; een geïmproviseerd verdedigingswerk van soldaten. In april 2004 zijn door vrijwilligers enkele van deze schuttersputjes van 4th Parachute Brigade HQ in de oude staat hersteld. In 2012 is er een herdenkingsplaquette bijgekomen. De schuttersputjes zijn gelegen ten zuiden van Landingzone "L", nabij de spoorlijn tussen Wolfheze en Oosterbeek.

Zware verliezen

Op 19 september 1944, tegen de middag, groeven mannen van de 4th Parachute Brigade zich in deze omgeving in. Hun commandant, Brigadier J.W. Hackett, besloot op te rukken in de richting van de Dreyenseweg om de Britse aanval op Arnhem te ondersteunen. 156 Parachute Battalion trok voorwaarts langs de spoorlijn, en 10th Parachute Battalion deed hetzelfde langs de Amsterdamseweg. De beide eenheden vielen Duitse troepen herhaaldelijk aan, maar werden met zware verliezen teruggeslagen. Aangezien de Duitsers steeds dichterbij kwamen, gaf Brigadier Hackett opdracht aan zijn hoofdkwartier, 10th Battalion, 156 Battalion en 7th Battalion, The King's Own Scottish Borderers, om zich terug te trekken naar het gebied ten zuiden van de spoorlijn, in de richting van Wolfheze. Hij, enkele van zijn officieren, en een afdeling van Defence Platoon bleven hier om erop toe te zien dat alle vervoermiddelen en de bijbehorende troepen wegtrokken. Deze sectie bracht de vijand verliezen toe, maar incasseerde ook. Verscheidene mannen werden gewond of gedood. Een energieke tegenaanval, onder leiding van Brigade Major C.N.B. Dawson, zorgde net voor de schemering inviel voor een adempauze. Kort daarna verplaatste ook deze groep zich naar de zuidzijde van de spoorlijn.

Één van de laatste twee

De bekendste soldaat van het 156 Parachute Battalion 4th parachute brigader is de laatst levende oorlogsveteraan Kolonel John Waddy geweest. John Waddy landde op maandag 18 september 1944, op de 2e dag van Operatie Market Garden op de Ginkelse Heide. Op deze plaats raakt hij een dag later zwaargewond toen ze hier de Duitse verdedigingslinie probeerde te breken. Hij werd afgevoerd naar het noodhospitaal in Hotel De Tafelberg (hier komen we straks nog langs) waar hij op de biljarttafel werd geopereerd. De Tafelberg en het omliggende gebied werden herhaaldelijk getroffen door Duits vuur en Waddy raakte nog twee keer gewond. John Waddy is op 100-jarige leeftijd op 27 september 2020 overleden. Hij was één van de laatste twee nog in leven zijnde officieren van de Slag om Arnhem.

Arnhems Oorlogsmuseum 40-45

Plaats: Arnhem
Aantal slachtoffers: x

Je rijdt hier langs het Arnhems Oorlogsmuseum 40-45, dit is een particulier museum gewijd aan de Tweede Wereldoorlog, met name in en rond Arnhem.

Wat is er te zien?

De kern van de collectie bestaat uit een particuliere verzameling van geallieerde en Duitse wapens, uniformen, documenten en vele niet-militaire voorwerpen, zoals rantsoenbotten en oorlogskranten, die een indruk geven van het dagelijks leven uit die tijd. Het museum toont tevens diorama's met authentiek materiaal. Daarnaast bezit het museum een aantal militaire voertuigen en grote wapens, waaronder een Russische T-34 tank die voor het museum staat opgesteld, en een aantal kanonnen en houwitsers.

Polar Bear Division

Het logo van de bevrijders van Arnhem, de Polar Bear Division, is tevens het handelsmerk van het museum. De Polar Bear Division was een Engels legeronderdeel dat op dat moment onder Canadees bevel opereerde.

Het museum is geopend van dinsdag tot en met zondag van 10:00 tot 17.00uur en kost 10 euro entree.

Een FLAK

In de tuin van dit museum staat een Russische tank en een Flak. Flak is een afkorting van Flugabwehrkanone, ook Fliegerabwehrkanone. Het was de benaming voor het Duitse luchtafweergeschut tijdens de Tweede Wereldoorlog. De oorspronkelijke verzamelnaam is 'Flugabwehrgeschütz'. Een Flak kon verdekt opgesteld worden, bijvoorbeeld in een kuil met een aarden wal of een betonnen rand eromheen, wat een Flakstelling wordt genoemd. Later op de 200-km-route staat bij museum Deelen nog zo'n flak, die je van dichtbij kunt bekijken.

Flak luchtafweergeschut bij vliegveld Deelen

April-Mei-staking

Plaats: Arnhem
Aantal slachtoffers: 19
Datum: mei 1943

Het monument aan de Waterbergseweg in Arnhem is opgericht ter nagedachtenis aan de negentien mensen die hier tijdens de April-Meistaking door de bezetter op 3, 4 en 5 mei 1943 zijn gefusilleerd op de Waterberg. In 1945 is de plaats van de executies achterhaald. Een man die op 4 mei 1943 hout aan het sprokkelen was in de bossen had de vrachtwagen met Duitse militairen en Nederlanders voorbij zien rijden en schoten gehoord en wist de plek aan te wijzen.

De 19 slachtoffers

Het zijn zeven medewerkers van N.V. Verenigde Nederlandsche Rubberfabrieken Hevea te Heveadorp, drie medewerkers van N.V. Motorenfabriek Thomassen te Rheden, vier medewerkers van Vulcanus en IJzergieterij Industrie te Vaassen en vijf medewerkers van Meubelfabriek WEBE te Beneden-Leeuwen. Ir. Munter, de bedrijfsleider van N.V. Verenigde Nederlandsche Rubberfabrieken Hevea gaf tijdens de staking opdracht de stoomkraan van de rubberproductie dicht te draaien. De productie van rubber gasmaskers voor Duitsland werd daarmee stilgelegd. Om die reden werd hij samen met zes collega's opgepakt en gefusilleerd. Deze werknemers zijn:

- Pouwel Dijkstra, 54 jaar, geboren te Terneuzen, bankwerker.
- Jan Kleefsman, 27 jaar, geboren te Sappermeer, bankwerker.
- Cornelis Willem Knipscheer, 28 jaar, geboren te Wageningen, kantoorbediende.
- Jacques Mathieu Joseph Quaadvlieg, 25 jaar, geboren te Linne, kantoorbediende.
- Henry Charles Munter, 42 jaar, geboren in Nederlands- Indië, bedrijfsleider.
- Gerrit Peters, 44 jaar, geboren te Heteren, fabrieksarbeider.
- Willem George Frederik Weimar, 31 jaar, geboren te Arnhem, boekhouder.

In het weekend van 30 april 1943 werden drie leden van het stakingscomité van het bed gelicht en afgevoerd naar Vucht. Op maandag 3 mei werden bij het betreden van het fabrieksterrein van N.V. Motorenfabriek Thomassen drie leden van het stakingscomité gearresteerd op aanwijzing van een NSB-“collega” en afgevoerd naar het Kraton op de Utrechtseweg 55. In dit pand was een telefooncentrale van de PGEM gevestigd tot deze in de oorlogsjaren gevorderd werd door de Duitsers en in gebruik werd genomen als Aussenstelle Arnheim van de Sicherheitsdienst/ Sicherheitspolizei. In het gebouw was ook de centrale van een eigen telefoonnetwerk van de PGEM. Doordat de Duitsers hiervan niet op de hoogte waren, kon het jarenlang door het verzet gebruikt worden om berichten door te geven. De leider van dit telefoonnetwerk, Ir. Alex Hartman, zat bij de Arnhemse afdeling van de LKP. De Duitsers werd op de mouw gespeld dat de telefoonautomaat voor dit telefoonnetwerk van groot belang was voor de elektriciteitsvoorziening. Om deze reden mochten telefoontechnici nog in Kraton komen. Zo kon het verzet haar berichten doorgeven. In de kelders van het gebouw waren cellen ingericht waar opgepakte burgers werden ondervraagd. De volgende medewerkers van Thomassen zijn opgepakt en op 4 mei op de Waterberg gefusilleerd:

- Bartus Pessink, 38 jaar, geboren te Deventer, machine bankwerker.

- Jan Tjalkens, 41 jaar, geboren te Arnhem, controleur.
- Jochem Adam Versteeg, 36 jaar, geboren te Arnhem, slijper.

Hendrik Jan Kroeze, 42 jaar, geboren te Heerde, bakker bij Van Arks Beschuitfabriek werd in de nacht van 1 op 2 mei opgepakt. Op 3 mei werd hij verplaatst naar een villa naast de IJzergieterij. Op 4 mei werd hij met enkele medewerkers van deze fabriek gefusilleerd.

Het is onbekend wie de staking bij Vulcanus en de Industrie Vaassen heeft georganiseerd. Op 3 mei werden van beide fabrieken tien arbeiders afgevoerd. Zij zijn later vrijgelaten. Vier verdachten werden ter dood veroordeeld. Eén van hen, Willem van Norel, wist te Wenum te ontsnappen uit de wagen die de gevangenen naar de Waterberg bracht. De anderen werden op die dag, 4 mei 1943, gefusilleerd. Deze werknemers waren:

- Hendrik Eilander, 27 jaar, geboren te Heerde, fabrieksarbeider.
- Hendrik Proper, 39 jaar, geboren te Vaassen, fabrieksarbeider.
- Herman Jan van Werven, 33 jaar, geboren te Vaassen, fabrieksarbeider.

Negen werknemers van Meubelfabriek WEBE zijn tijdens de stakingen op 3 mei opgepakt. Zij werden twee dagen vastgehouden tot het doodsvonnis werd uitgesproken. Jan Walraven heeft na deze uitspraak gesteld dat hij de opdrachtgever was en de verantwoordelijkheid droeg voor de staking. Van vier mensen werd het doodsvonnis gehandhaafd en Jan Walraven werd aan deze groep toegevoegd.

- Cornelus Johannes van Emmerloot, 44 jaar, geboren te Wamel, ijzerwerker.
- Lambertus Wilhelmus Hendriks, 32 jaar, geboren te Wamel, meubelmaker.
- Gerardus Marinus van Kampen, 24 jaar, geboren te Wamel, meubelmaker.
- Johannes Antonius Walraven, 31 jaar, geboren te Wamel, meubel fabrikant.
- Antonius Wilhelmus Wijmans. 31 jaar, geboren te Megen, meubelmaker.

Wat is de April-Meistaking?

De April-meistaking (ook bekend als de melkstaking of mijnstaking) was een staking in 1943 in Nederland tegen de gedwongen arbeidsinzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het is het meest massale protest van bezet Europa en de grootste staking uit de Nederlandse geschiedenis.

In 1943 werd door 'Wehrmachtsbefehlshaber' generaal F. Christiansen aangekondigd dat 300.000 Nederlandse militairen alsnog in krijgsgevangenschap zouden worden afgevoerd. Dit nieuws verspreidde zich als een lopend vuurtje door Nederland, nog voordat de officiële bekendmaking in de avondbladen van donderdag 29 april 1943 verscheen.

Drukkerij Smit aan de Telgen in Hengelo had diezelfde middag het nieuws namelijk al op de ruiten van de drukkerij geplakt, zodat iedere voorbijganger het onheilspellende bericht kon lezen. Als protest tegen deze maatregel brak spontaan overal in Nederland de April-Meistaking uit. Telefonistes in Hengelo gaven het bericht door aan collega's in andere plaatsen: 'Hengelo staakt - staakt u ook?'.

De bezetter reageerde furieus. Met goedkeuring van rijkscommissaris dr. Arthur Seyss-Inquart werd het 'Polizei-Standgericht' ingevoerd. De bedrijfsfunctionarissen kregen het bevel om maandag 3 mei 1943 het werk te hervatten. Mensen die geen gehoor gaven aan deze oproep, konden op zware straffen rekenen. Het gevolg was dat de meeste arbeiders weer aan de slag gingen. Slechts enkelen besloten onder te duiken.

Voor de Dakota FZ626

Plaats: Bakenberg
Aantal slachtoffers: 5
Datum: 19-09-1944

Let op bij het indraaien van dit kleine gravelweggetje vind je een kleine gedenksteen aan de rechterzijde op de hoek met een open veld. Met daarop de prachtige toepasselijke tekst:

***The secret of happiness is freedom
The secret of freedom is courage***

Op 19 september 1944 werd Dakota FZ626 tijdens een bevoorradingsvlucht naar het slagveld in Arnhem geraakt door Duits luchtafweergeschut. Piloot P/O J.L. (Len) Wilson heeft geprobeerd om zijn vliegtuig op een flak-positie te laten crashen; Wilson wist daarbij een luchtdoelkanon te raken. Alleen de navigator W/O L.C. Gaydon en de twee air despatchers, Driver V. Dillworth en Driver W. Jenkinson overleefden de crash. Ze werden krijgsgevangen genomen.

De omgekomen bemanningsleden werden eerst ter plekke begraven. Na de oorlog zijn ze herbegraven op het oorlogskerkhof in Oosterbeek.

Het ging om:

- Pilot Officer J.L. Wilson (piloot)
- Flight Sergeant H. Osborne (co-piloot)
- Flight Sergeant R.F. French (radio operator).

De overige twee despatchers: Driver R.C Newth, was gewond geraakt en naar het ziekenhuis in Arnhem gebracht, waar hij later overleed. Lance Corporal J. Grace werd in december 1988 pas geïdentificeerd. Ook zij zijn begraven in Oosterbeek.

Air Despatch Monument

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: 79
Datum: september 1944

Het Air Despatch Monument herdenkt de 79 gevallen van het Air Despatch Squadron die stierven tijdens de slag om Arnhem. Op het monument zie je een in natuursteen uitgehakte parachute met bevoorradingsmanden en de insignes van de Royal Army Service Corps en de Airborne Forces. In de parachute is een bronzen Dakota aangebracht.

Op het monument staat:

"Opgedragen ter nagedachtenis aan de luchtverzenders van het Royal Army Service Corps die, samen met vliegtuigbemanningen van de Royal Air Force en de Royal Canadian Air Force, hun leven gaven in dappere pogingen om de luchtlandingstroepen te bevoorraden tijdens de Slag om Arnhem (Operatie Market Garden). 18 - 25 september 1944. Opgericht door hun kameraden en luchtverkeersleiders uit heden en verleden, met de genereuze hulp van de burgemeester en wethouders van Renkum, en andere vriendelijke Nederlandse Vrienden. 18 september 1994.

Wat zijn Air Despatchers?

Dit waren de goederenvluchten die na de luchtlandingen van Airborne waren gepland om de gedropte soldaten te bevoorraden met bijvoorbeeld, eten, drinken, medische middelen, radioapparatuur en natuurlijk wapens en munitie. Deze goederen werden in kisten of containers met parachutes uit het vliegtuig gedropt.

Airborne militaire begraafplaats

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: 1759

De Oorlogsbegraafplaats van het Gemenebest in Oosterbeek bevat de graven van de Engelse Soldaten die stierven tijdens Market Garden in september 1944 en de gevechten die daarna volgden in dit gebied.

Op deze militaire begraafplaats bevinden zich 1.680 Oorlogsgraven uit het Gemenebest (UK), waarvan 245 niet geïdentificeerd zijn.

Daarnaast zijn er 73 Poolse en 3 Nederlandse Oorlogsgraven, alsmede 3 graven van medewerkers van de Commonwealth War Graves Commission.

De meeste zijn (hele) jonge soldaten die sneuvelden tijdens of na de Slag om Arnhem; onderdeel van Operatie Market Garden in september 1944. Officieel heet deze begraafplaats Arnhem Oosterbeek War Cemetery.

De Gronert-tweeling

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: 2
Datum: September 1944

Net voordat je het hek doorgaat om richting de spoorbrug te fietsen zie je aan je linkerkant een paal staan met een klein bordje erop. Hierop het verhaal over een Engelse tweeling die sneuvelt in de oorlog

De Gronert-tweeling

Tommy en Claude Gronert werden begin 1923 geboren in Carn Brea, nabij Redruth in Cornwall. Deze onlosmakelijke tweeling leefde, werkte en stierf samen, hun levens nauw met elkaar verweven tot het bittere einde.

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, meldde de tweeling zich aanvankelijk bij het Hampshire Regiment, voordat ze vrijwillig overstapten naar de luchtlandingsinfanterie. Hun moedige inzet leidde hen in 1943 naar Italië, waar ze als parachutisten deelnamen aan de strijd. In september 1944 werden Tommy en Claude ingezet tijdens Operatie Market Garden bij 6 Platoon, 'B' Company.

Tijdens deze operatie parachuteerden ze op Drop Zone X nabij Heesum. Aanvankelijk leek 'B' Company succesvol, en bereikte de eenheid de spoorbrug over de Rijn in Oosterbeek. Helaas

verliep de missie niet zoals gehoopt. Een verkenningsgroep werd op pad gestuurd om de situatie te verkennen, en Tommy was een van de leden. Claude kreeg de opdracht om de achterhoede te beschermen.

Tijdens hun verkenningstochten verschenen Duitse patrouilles, die de Paratroopers dwongen om dekking te zoeken. De Wehrmacht-soldaten leken zich over te geven door hun wapens in de lucht te steken. Echter, toen luitenant Cane van 'B' Company naar voren stapte om de situatie te beoordelen, openden de Duitsers onverwacht het vuur. Luitenant Cane werd onmiddellijk gedood, en Tommy raakte dodelijk gewond. Toen Claude zag wat er met zijn broer was gebeurd, rende hij naar voren om hem te hulp te schieten. Helaas werd hij daarbij zelf dodelijk getroffen.

Naast elkaar begraven in Oosterbeek

Tommy en Claude Gronert liggen naast elkaar begraven op de Oorlogsbegraafplaats Arnhem Oosterbeek. Hun grafstenen dragen een inscriptie die door hun moeder is gekozen: "De winden van de hemel waaien zachtjes hier waar degenen liggen te slapen die ons zo dierbaar waren."

Spoorbrug Oosterbeek

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: veel, maar exacte aantal onbekend
Datum: September 1944

We rijden hier door het hek langs de spoorbrug over de Rijn bij Oosterbeek. Deze Noordelijke kant van de Rijn is in 1944 tijdens Operation Market Garden eventjes bezet geweest door de geallieerden. De brug die je hier ziet was er toen helaas al niet meer want hij werd voor de neus van de geallieerden opgeblazen door de Duitsers. Daarna was de enige oversteek van de Rijn de brug midden in Arnhem, die later de John Frost brug genoemd is. Deze brug was dus cruciaal om in handen te krijgen, zodat de allieerden vanuit het zuiden door konden Duitsland in. Maar dit mislukte...

De Spoorbrug Oosterbeek, over de Rijn tussen Driel en Oosterbeek, werd op 10 mei 1940 opgeblazen door de Nederlandse genie om de opmars van het Duitse leger te bemoeilijken (zie foto) De brug was daarnaast een belangrijk bruggenhoofd in de plannen van Market Garden, maar deze werd op 17 september 1944 door de Duitsers opgeblazen

De Duitsers blazen de spoorbrug op voor de neus van de Britten

Het was een machtige metalen constructie uit 1897: de spoorbrug over de Rijn bij Oosterbeek. Het veroveren van deze brug was een van de doelen die het 2nd Battalion van de 1st Parachute Brigade onder leiding van kolonel John Frost bij de luchtlandingen had meegekregen. Het was ze bijna gelukt en het had het verloop van de strijd bij Arnhem ingrijpend veranderd. Maar terwijl Britse paratroopers over de brug stormden, werd de spoorbrug door de Duitsers opgeblazen. Het opblazen van de spoorbrug komt op het conto van een eenheid van een mobiel peloton van het Bataillon Krafft, die de zuidelijke kant van de bruggen en de veerpont bewaakten.

Het verslag van Peter Barry

Luitenant Peter Barry, leider van het 9e Peloton van C Company had de opdracht gekregen om met zijn mannen de brug in te nemen. In het boek over de Slag om Arnhem van Martin Middlebrook staat het verslag dat Peter Barry van de strijd gaf:

“Terwijl we achter een dijk in dekking lagen, zag ik iemand van de overzijde van de brug naar het midden rennen. Ik zag dat hij bukte om iets te doen. Hij was in het zwart gekleed en had een Duitse legerpet op. De afstand tussen ons was ongeveer 500 meter. Ik gaf de brenschutter opdracht om het vuur te openen, maar de Duitser ging er vandoor zonder dat hij geraakt werd. Hij had duidelijk uitgevoerd wat hij moest doen en ontsnapte nu.

Daarop kwam de compagniecommandant naar voren en gaf opdracht met een sectie de noordkant van de brug in te nemen. Dat was onze kant. Met een sectie van negen man ging ik op de brug af; twee andere secties bleven in dekking. Het was vlak, open land. We bereikten de noordzijde van de brug en klommen de spoordijk op. We waren daar zonder problemen beland. Daarom riep ik naar mijn mannen dat we net zo goed meteen door konden trekken om de hele brug in te nemen.

Britse troepen in Oosterbeek hebben zich aan weerszijden van een straat ingegraven. Aan de overkant van de straat richten de soldaten door de heg op de Duitsers die slechts tientallen meters verderop zitten.

Ik keek naar achteren om te zien of ze me volgden. We gooiden een rookgranaat, maar de wind kwam helaas uit de verkeerde hoek. Toch gaf het wel enige dekking. We renden zo snel we konden door de rook over de brug. Hij was heel lang. De ondergrond bestond uit metalen platen waarop onze bespijkerde kistjes een hels lawaai maakten. Na ongeveer vijftig meter moesten we even stoppen. Ik zei dat ze in dekking moesten gaan. We waren net boven het water gekomen.

Terwijl we daar zo lagen, vloog de middelste overspanning van de brug de lucht in. De metalen platen vlak voor me kwamen omhoog. We hadden geluk dat we net waren gestopt, anders waren we met z'n allen de lucht in gevlogen. Nu was er niemand gewond bij de explosie.

Meteen daarop voelde ik dat er iets in mijn been insloeg. Ik vroeg of iemand een schot had gelost, maar ze riepen in koor van niet. Het was een Duitse kogel geweest. Toen voelde ik een kogel door mijn rechter bovenarm heen schroeien. Mijn arm leek losgeschoten te zijn. Hij draaide in het rond, het bot was volkomen losgeschoten. Er vielen maar een paar schoten, maar de schutter had mij eruit gepikt als leider en me netjes uitgeschakeld.

Als we daar in de buurt hadden mogen landen, hadden we er op af kunnen stormen en was het een peulenschil geweest om die brug in bezit te nemen. Daar. Op die plaats. In de weilanden tussen de spoorbrug en Oosterbeek. Dat was de plaats waar we hadden moeten landen. Maar ze moesten ons zo nodig afzetten op de verkeerde plek. Nu waren ze drie uur van tevoren gewaarschuwd en konden ze de brug opblazen.”

Oude Kerk Oosterbeek en de Angel of Arnhem

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: onbekend
Datum: september 1944

Rond de Oosterbeekse oude kerk heeft zich 8 dagen lang een veldslag afgespeeld. In september 1944 was de kerk voor de Geallieerden een van de laatste steunpunten voordat ze zich terugtrokken over de Rijn. De kerk bleef totaal verwoest achter. Na een restauratie werd hij in 1949 weer in gebruik genomen.

De hervormde kerk na de Slag om Arnhem

Duits afweergeschut tijdens de dienst

De dienst was nog maar net begonnen toen in de uiterwaarden van de Rijn het daar aanwezige afweergeschut van de Duitsers heftig begon te vuren op de overvliegende Engelse vliegtuigen. Het moet een angstige ervaring zijn geweest voor de kerkgangers. Na de preek werden liederen gezongen als “Een vaste burcht is onze God” en “Wat de toekomst bringe moge, mij geleid des Heeren hand”. De kerkdienst werd beëindigd met het zingen van het 1e en 6e couplet van het Wilhelmus. Het werd staande en uit volle borst meegezongen door de circa 700 kerkgangers. Na de dienst haastte iedereen zich naar huis, bezorgd over wat ze aan zouden treffen en over wat er komen zou.

Vuurgevechten in Oosterbeek

Inmiddels trokken vanaf de landingszones de para's op naar de Rijnbrug in Arnhem. Hoewel de Duitsers verrast werden door de luchtlandingen herstelden zij zich razendsnel en boden grote weerstand. Tijdens gevechten, soms van man tegen man, sneuvelden vele, jonge soldaten. Als enige eenheid van de gelande Britse troepen slaagde het bataljon van luitenant-kolonel John Frost er in de noordzijde van de brug bij Arnhem te veroveren. Hierna kwamen zij van twee kanten onder Duits vuur te liggen: van de Duitsers die de zuidzijde van de brug in handen hadden en van de Duitsers die vanaf het noorden het centrum van Arnhem heroverden. Helaas kwamen de geallieerden uit het zuiden te laat om de brug in handen te nemen. Het hoofdkwartier van Generaal-majoor Urquhart was gevestigd in Hotel Hartenstein, nu Airborne Museum. Oosterbeek lag, mede daardoor, in het hart van het slagveld. De geallieerden leden grote verliezen en konden geen stand houden. De Duitse aanvallen op de perimeter gaan vrijwel zonder onderbreking door. Bij deze aanvallen, waarbij ook zware tanks worden ingezet, krijgen vooral de troepen bij de Oude Kerk het zwaar te verduren. Mede met behulp van de rond de kerk opgestelde houwitsers, worden de aanvallen afgeslagen. Gedurende 8 dagen heeft zich een ware veldslag afgespeeld. Tijdens deze Slag om Arnhem was de kerk voor de geallieerden een van de laatste steunpunten voordat ze zich uiteindelijk terugtrokken over de Rijn. Op 19 september 1944 sprak majoor Richard Lonsdale, tweede in de bevelsvoering van de 11e Parachute Regiment de verzamelde troepen toe:

"U weet net zo goed als ik dat er veel rot-Duitsers op ons af komen. Welnu, alles wat we kunnen doen is hier blijven en hopen dat iemands ons oppikt. We moeten vechten voor ons leven en bij elkaar blijven. We hebben eerder tegen de Duitsers gevochten - in Noord Afrika, Sicilië, Italië. Ze waren toen niet goed genoeg voor ons, en ze zijn zeker ook nu niet goed genoeg voor ons. Ze moeten het opnemen tegen de beste soldaten ter wereld. Over een uur zult u defensieve posities innemen ten noorden van de weg buiten. Wees er zeker van dat u zich goed ingraaft en uw wapens en munitie goed in orde zijn. We krijgen een tekort aan munitie, dus als u schiet, schiet dan om te doden. Het allerbeste aan u allen gewenst."

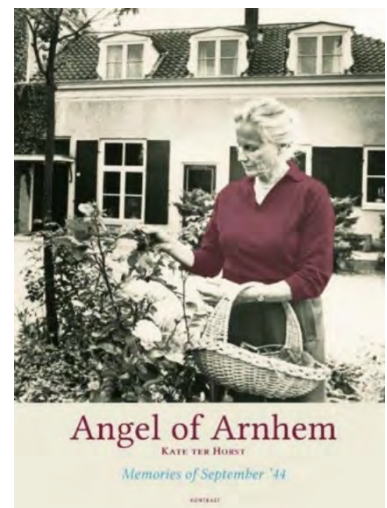
Lonsdale Force

De verdedigers van deze sector van de perimeter van Oosterbeek werden bekend als 'Lonsdale Force' en de kerk als 'Lonsdale Church'. Buiten tegen de kerk staat ook een bankje ter nagedachtenis aan de Lonsdale Force. Op 21 september springen 950 man van de Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade onder bevel van generaal-majoor Sosabowski, af bij Driel. Gedurende de daarop volgende nachten weten kleine groepen Poolse para's ondanks felle Duitse beschietingen en gebrek aan voldoende boten de Rijn over te steken en zich bij de Britten in Oosterbeek te voegen.

In de oude pastorie naast de kerk lagen 250 gewonde soldaten. De bewoonster van dit huis; Mevrouw Kate ter Horst, probeerde hen al die tijd zo goed mogelijk te verzorgen. Haar Britse patiënten gaven haar liefkozend de bijnaam 'the Angel of Arnhem'.

The Angel of Arnhem

Kapitein Randall Martin vroeg Ter Horst toestemming om een hulpverleningspost in te richten in haar huis aan de Benedendorpsweg in Oosterbeek. Het huis was een oude pastorie met veertien kamers, in Oosterbeek-Laag. Tijdens de Slag kwamen de Britten in Oosterbeek klem te zitten en dreigde de hele divisie vernietigd te worden. Het aantal doden en gewonden steeg snel. In Ter Horsts woning droeg zij in acht dagen tijd mede de zorg voor zo'n 250 gewonde soldaten. Zij las uit de Bijbel voor aan stervende soldaten en ging het watertekort tegen door water uit de toilet en boiler te halen. Onder de militairen kreeg zij de bijnaam de Engel van Arnhem. Na de Slag om Arnhem werd Oosterbeek geëvacueerd en vertrok het gezin Ter Horst naar Apeldoorn.

Ter Horst stierf in februari 1992. Zij werd aangereden door een auto terwijl ze met haar man een wandeling maakte en overleed ter plekke.

Een jaar na de oorlog verscheen Ter Horsts boek Niet tevergeefs over haar ervaringen tijdens de septemberdagen van 1944. Ze was eerder al te zien in de film Theirs is the glory, die in de zomer van 1945 werd gemaakt over de Slag om Arnhem. Haar faam groeide verder dankzij de film A Bridge Too Far waarin zij werd gespeeld door de Noorse Liv Ullmann. In 2018 is er een boek over de Angel of Arnhem geschreven.

Voormalig noodhospitaal Tafelberg

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: onbekend
Datum: September 1944

De Tafelberg te Oosterbeek is in zijn huidige vorm een vrijwel nieuw gebouw. Hotel de Tafelberg werd in 1939 aangewezen als een noodhospitaal voor de lokale bevolking in het geval van oorlog. Toen de geallieerde landingen plaatsvonden, zorgde de gemeentedokter van Oosterbeek Gerrit van Maanen ervoor dat er genoeg bedden en medisch personeel bij de Tafelberg aanwezig waren. De meeste van hun patiënten waren echter niet Oosterbeeks, maar geallieerde militairen. Tijdens Operatie Market Garden in september 1944 werd het een noodhospitaal voor gewonde geallieerden.

Tijdens Market Garden

Van Maanen werd op maandag 18 september vergezeld door twee medische officieren van de Britse troepen. Zij richtten de Tafelberg in als operatiepunt. In de eerste 48 uur van hun verblijf, verrichtten de officieren meer dan 60 operaties. Op donderdag 21 september was het niet meer mogelijk om in de operatiekamers te opereren. Door aanhoudende beschietingen waren de plafonds van de kamers ingestort, maar er waren nog genoeg gewonden die hulp nodig hadden. Om toch te opereren werden er brancards op de biljardtafels gelegd en deden deze dienst als operatietafels.

1200 gewonden

Op zondag 24 september waren er ongeveer 1.200 gewonden binnen de perimeter (een hoefijzervormige verdedigingslinie in en rondom het dorp met de Rijn als basis). Het lukte het hoofd van de medische officieren, kolonel Graeme Warrack, om te overleggen met de Duitse troepen over een korte wapenstilstand om de gewonden te evacueren. Voor enkele uren was het mogelijk om zwaargewonde militairen van de Tafelberg en Hotel Schoonoord per jeep en stretcher te verplaatsen naar het St. Elisabeths Gasthuis en een ziekenhuis in Apeldoorn. Dit betekende wel dat deze gewonden automatisch krijgsgevangenen werden gemaakt. De zwaargewonde militairen bij de medische posten elders binnen de perimeter mochten niet worden geëvacueerd. Zij moesten daar blijven tot het einde van de slag.

Airborne monument & Airborne Museum

Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: onbekend

Je staat nu bij het Airborne monument in Oosterbeek dat door de inwoners van Oosterbeek is gesticht. Hier staat onder andere het verloop van de Slag op met aan vier zijden afgebeeld:

Aan de Oostzijde: de landing;
Aan de Zuidzijde: de hulp der Oosterbeekse vrouwen aan de gewonden;
Aan de Westzijde: de medewerking van de ondergrondse strijdkrachten aan de Airborne;
Aan de Noordzijde: de laatste heldhaftige weerstand.

Toen de inwoners van Oosterbeek terugkeerden, besloten zij spontaan van hun hulde, eerbied en dankbaarheid getuigenis af te leggen door het stichten van een gedenkteken.

Na de oorlog werd dit monument opgericht met geld van de burgers. De eerste herdenking vond tussen de ruïnes plaats. Het monument is onthuld op 17 september 1946

Airborne Museum Hartenstein

Aan de overkant van dit park vind je het Airborne Museum Hartenstein. Het museum is gehuisvest in de imposante 19e eeuwse Villa Hartenstein, tijdens de Slag om Arnhem het hoofdkwartier van de Britten. Het voornaamste doel van de slag was de verovering van de verkeersbrug in Arnhem, nu de John Frost brug genoemd. Airborne Museum at Hartenstein is een museum over de Slag om Arnhem in september 1944 en is begin 2020 compleet vernieuwd. Het museum heeft een uitgebreide collectie wapens, kleding, uitrustingsstukken, interviews, foto's en video's. Het museum bevat naast de tentoongestelde collectie tevens de met prijzen bekroonde Airborne Experience. In deze ondergrondse ruimte treden bezoekers zelf in de voetsporen van een soldaat. Aan de Arnhemse Rijnkade, tegenover de John Frostbrug, beschikt het museum ook over het informatiecentrum, Airborne at the Bridge, over de Slag om Arnhem.

Ook de Duitse kant van het verhaal

Het museum richt zich niet enkel op de geallieerde zijde van het verhaal, maar toont ook de Duitse kant en de betrokken burgerbevolking. Het museum beoogt te laten zien dat vrijheid nooit vanzelfsprekend is.

Pathfinder anti-tankkanon

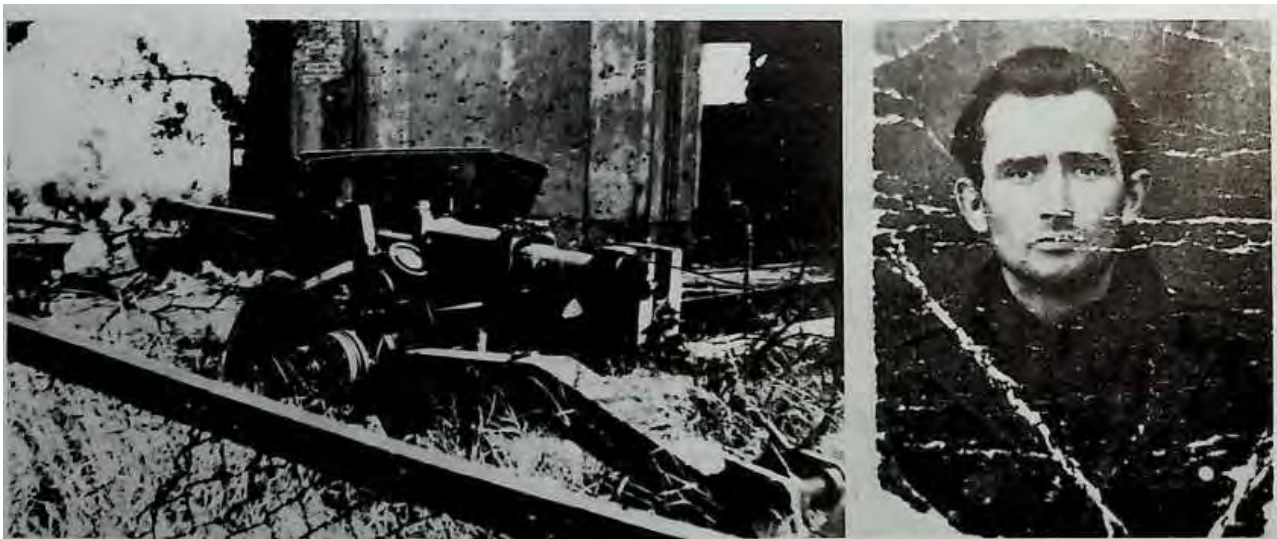
Plaats: Oosterbeek
Aantal slachtoffers: onbekend
Datum: September 1944

In het park van het Airbornemuseum in Oosterbeek staan drie 17-Ponder kanonnen die gebruikt zijn tijdens de Slag om Arnhem. Deze was in gebruik bij de 1st Airlanding Anti-Tank Battery R.A P Troop. Tijdens de Slag stond het kanon aan de Benedendorpseweg ten oosten van de Oude Kerk, zie afbeelding hieronder:

17-ponder anti-tankkanon

Het 17-ponder anti-tankkanon was het beste anti-tank wapen dat de le Airborne Divisie had. Helaas waren het gewicht en de omvang van dit geschut zo groot dat ze slechts in de Hamilcar glider konden worden vervoerd. Bovendien was er een speciale vrachtauto, de Morris 30CWT, nodig voor de tractie en het vervoer van bemanning en munitie. De bemanning bestond uit een sergeant(wachtmeester)-stukcommandant, een korporaal, 5 kanonnières en een chauffeur/kanonnière. In totaal zijn er door de Britse Airborne Divisie 16 vanuit Engeland overgevlogen. Hiervan zijn er 11 in actie geweest tijdens de gevechten. Twee zijn bij de lift onherstelbaar beschadigd op het landingsterrein; één is in de Noordzee verdwenen en twee zijn bij crashlandingen in West Nederland in Duitse handen gevallen. De beschikbare hoeveelheid munitie per vuurmond bedroeg slechts een honderdtal pantserdoorborende granaten, waarbij inbegrepen de 24- (!) granaten die bij de supply-droppings in Britse handen vielen. De lengte van de granaat is ongeveer 25 cm; de lengte van de kardoeshuls bedraagt 60 cm. Het kaliber is 3 inch of 76 mm. Men schoot onder een kleine elevatie, d.w.z. een lage baan van het projectiel, waarvan de aanvangssnelheid ongeveer 1000 meter per seconde bedroeg.

Het 17-ponder anti-tankkanon bij de Oude Kerk in Oosterbeek, voorjaar 1945 • Sergeant-gliderpilot Hubert Harry Rathband. (foto van zijn krijgsgevangenen- kaart)

Gedenknaald doodgeschoten burger Heveadorp

Plaats: Heveadorp
Aantal slachtoffers: 13
Datum: 25-09-1944

Een paal met een bordje erop; Opdat wij niet vergeten. Hier vlakbij de beek waar je voor staat schoot een Duitse militair op 25 september 1944 een Oosterbeekse inwoner dood. Ter nagedachtenis aan Bastiaan Rietveld werd dit monumentje geplaatst.

Wat gebeurde er precies?

Op die bewuste 25e september, de laatste dag van Operatie Market Garden, vluchtte Bastiaan Rietveld vanuit Oosterbeek (waar op dat moment nog zwaar werd gevochten) naar zijn ouderlijk huis aan de Zuiderlaan in Heveadorp. Omdat er al enkele dagen in Oosterbeek en Heveadorp geen water uit de kranen kwam waren de bewoners aangewezen op water uit de beken. Terwijl Bastiaan op weg was naar de Seelbeek om water te halen voor zijn vader, werd hij door een Duitse soldaat doodgeschoten. Hij werd daardoor een van de 82 burgerslachtoffers uit Oosterbeek en Heveadorp die vielen als gevolg van oorlogsgeweld.

Waarom?

Handelde de Duitser in een reflex en zag hij niet dat het ging om een onschuldige man? Was het de angst om zelf neergeschoten te worden? Zag hij Bastiaan aan voor een Engelse militair? Het antwoord op deze vragen zullen we nooit te weten komen. Hoe dan ook: voor de handelwijze van de Duitser kan geen enkel begrip worden opgebracht. In Heveadorp werd namelijk op 25 september niet meer gevochten. De Engelse militairen hadden zich al teruggetrokken in Oosterbeek en waren bezig de Rijn over te steken. De linies lagen aan de Van Borsselenweg en de Van Lennepweg. Medewerkers van de Heveafabriek en vrienden brachten Bastiaan met een kar, voorzien van een witte vlag, naar zijn ouderlijk huis aan de Zuiderlaan. Daarna werd hij tijdelijk begraven bij het toenmalige postkantoor.

Veel oorlogsslachtoffers in Heveadorp

Overigens staat er hier 200 meter vandaan het officiële oorlogsmonument voor de gesneuvelden uit dit kleine dorp. In totaal zijn er 7 burgers gefusilleerd, 3 inwoners om het leven gekomen rondom Operation Market Garden (waaronder dus Bastiaan Rietveld) en er zijn nog 3 joodse inwoners om het leven gekomen in concentratiekampen.

Airborne Monument Heelsum

Aantal slachtoffers: onbekend
Plaats: Heelsum

Bij het oversteken van de rotonde zie je aan de linkerkant een wel heel bijzonder bouwwerk staan. Een monument gemaakt van achterbleven militaire spullen.

Airborne Monument Heelsum

Het 'Airborne-monument' in Heelsum (gemeente Renkum) bestaat uit een aantal onderdelen. Aan een boog hangt een metalen beeld van een parachutist. De boog wordt bekroond door een Pegasus. Op de boog zijn helmen en geweren bevestigd. Onder de parachutist is een kanon geplaatst. Het kanon is bevestigd op een fundering van containers. Het monument is in 1994 gerenoveerd maar het originele monument is direct na de bevrijding in 1945 gebouwd van de onderdelen die in de nabije omgeving in de oorlog waren achtergelaten.

De volgende onderdelen zijn in dit monument de onderscheiden:

1. ZESPONDER ANTI TANKKANON
2. RADIO CONTAINER
3. HAKEN WAARMEDE CONTAINERS EN BEVOORRADINGSMANDEN AAN DE PARACHUTES WERDEN VASTGEMAAKT
4. RIJGOTEN WAARMEDE VOERTUIGEN EN GESCHUT UIT DE ZWEEFVLIEGTUIGEN WERDEN GEREDEN

Dropzone X

Plaats: Renkum
Aantal slachtoffers: veel, maar exacte aantal onbekend
Datum: 17-09-1944

Hier begon Operation Market Garden op 17 september 1944. Deze velden waren Drop Zone X. en er landden 2278 parachutisten van de 1st Parachute Brigade. Toen de parachutisten het gebied hadden ingenomen zijn deze dagen hierna deze velden gebruikt als een Landing zone (LZ) voor zweefvliegtuigen van een groot aantal eenheden.

Ontstaansgeschiedenis van luchtlandingseenheden

Insigne van de Britse 1e Luchtlandingsdivisie (die je op de vlaggen in deze omgeving veel terug ziet)

Nadat de Duitsers in 1940 met succes luchtlandingseenheden hadden ingezet in Noorwegen, Nederland en België (Eben Emael) en het Europese vasteland grotendeels bezet werd, beval Winston Churchill op 22 juni 1940 tot het oprichten van commando- en parachutisteneenheden om raids te kunnen uitvoeren in bezet Europa. Uiteindelijk werden de parachutisten bijeengevoegd in twee (1e en 6e) luchtlandingdivisies.

Parachutisten en luchtlandingseenheden

In het Engels is er een duidelijk verschil tussen airborne, airlanding en "parachute" eenheden. In het Nederlands wordt de term "luchtlanding" gebruikt voor zowel "airborne" als "airlanding" wat tot verwarring kan leiden. Airborne is overkoepelend en betreft zowel de airlanding als de parachute eenheden, beide gebruiken vliegtuigen om naar hun missiegebied te gaan. Airlanding-eenheden landen met zweefvliegtuigen op landingzones. Parachute eenheden springen per parachute op dropzones. De 1st Airborne Division bestond uit zowel parachutisten en zweefvliegeenheden. De 1st Airlanding Brigade bestond uit zweefvliegeenheden maar had geen parachutisten. De twee parachutebrigades (1e en 4e) bestonden voornamelijk uit parachutisten, alleen de voertuigen en hun geschut werden wel per zweefvliegtuig vervoerd.

Mannen van de 1st Parachute Brigade tijdens de slag om Arnhem

Alle parachutisten en commando's waren vrijwilligers die een strenge keuring en selectie moesten ondergaan. Men kon niet direct dienst nemen bij de parachutisten maar men kon wel overplaatsing aanvragen vanuit een andere eenheid. De parachutistenopleiding vond plaats op Ringway (tegenwoordig Manchester Airport). Britse parachutisten sprongen toen, anders dan de Amerikanen, zonder

reserveparachute. De bekende rode baret voor parachutisten werd ingevoerd in maart 1942. Het parachuteregiment werd opgericht in augustus 1942 en het baretembleem werd mei 1943 ingevoerd. Hiervoor droegen de parachutisten meestal de hoofddeksele en emblemen van hun oude eenheden. Luchtlandingseenheden bleven bij hun oude regiment.

Luchtlandingstroepen (airlanding) landden met een zweefvliegtuig op een landingszone (LZ). Het voordeel van de zweefvliegtuigen was dat eenheden compleet aan de grond kwamen en dus minder tijd nodig hadden om zich te groeperen. Het nadeel is dat zweefvliegtuigen lastiger in te zetten waren dan parachutisten in verband met de eisen met betrekking tot het landingsterrein voor de zweefvliegtuigen. Reguliere bataljons infanterie konden worden aangewezen voor een luchtlandingstaak met zweefvliegtuig. Iedere militair moest vervolgens wel medisch geschikt worden bevonden. Tot 1942 kon men vrijwillig bij de luchtlandingseenheden komen of gaan, hierna werden militairen geplaatst zonder keuze. Vluchten per zweefvliegtuig waren niet populair en werden ook nog minder betaald dan parachutesprongen. Voor velen was dit een reden voor overplaatsing naar de parachutisten. Ook luchtlandingseenheden droegen de rode baret.

Organisatie

Parachutisten en luchtlandingseenheden waren licht bewapend, konden volledig door de lucht vervoerd worden en waren na landing direct inzetbaar. De divisie bestond uit twee parachutebrigades en een luchtlandingsbrigade van ieder drie bataljons infanterie plus ondersteunende eenheden.

Een bataljon parachutisten bestond uit drie compagnieën, één minder dan een normaal bataljon. Een compagnie bestond uit drie pelotons. In een parachutistenbataljon werden veel korporaalfuncties ingevuld door

sergeanten, zodat er relatief veel sergeanten in een bataljon zaten. Zware wapens waren beperkt tot een 3-inch mortier en een Vickers machinegeweer. Antitankwapens waren de piat, gammonbommen en enkele 6 pponder geschutstukken. Een compleet parachutistenbataljon op volle sterkte bestond officieel uit 36 officieren en 696 manschappen. Tijdens de slag om Arnhem bestond een parachutistenbataljon gemiddeld uit ongeveer 548 man.

Een luchtlandingsbataljon bestond uit vier compagnieën waarbij iedere compagnie vier pelotons had in plaats van de gebruikelijke drie pelotons. Ieder peloton was wel iets kleiner dan gebruikelijk zodat een compleet peloton in een zweefvliegtuig paste. Hiermee waren de luchtlandingsbataljons groter dan een normaal bataljon en veel groter dan een parachutistenbataljon. Een luchtlandingsbataljon had dezelfde zware wapens als een parachutistenbataljon alleen veel meer. Een compleet luchtlandingsbataljon bestond uit ongeveer 773 man.

Britse parachutisten landen bij Renkum op 17 september 1944

Vergissingsbombardement Wageningen

Plaats: Wageningen
Aantal slachtoffers: 40
Datum: 17 september 1944

Het bombardement op 17 september 1944 was onderdeel van Operatie Market Garden. De bedoeling was om, voorafgaand aan de luchtlandingen tijdens de slag om Arnhem, Duitse doelen bij het Lexkesveer uit te schakelen. Maar per vergissing vielen de bommen 750 meter noordelijker op de woonwijk en zorgden daar voor dood en verderf. De bommen die op de wijk Hamelakkers (Sahara) en op de Diedenweg vielen op de dag dat de operatie Market Garden begon waren bestemd voor Duitse doelen, maar ze troffen burgers en burgerhuizen. De Sahara is een buitenwijk van Wageningen, gelegen ten oosten van de stad op de Wageningse Berg. De Sahara is een onofficiële naam van het gebied dat eigenlijk Hamelakkers heet.

35 mensen op slag dood

Het bombardement op de Sahara werd uitgevoerd door een flight van 6 toestellen van de United States Army Air Forces (USAAF), 8th Air Force. Er vielen 160 fragmentatiebommen van 260 lb (118 kg) type AN-M81 (T10). Er was geen luchtalarm gegeven omdat een kwartier voordat de bommen vielen de stroom was uitgevallen. In Nijmegen was de elektriciteitscentrale gebombardeerd. Langs de gehele Veluwezoom werden zulke bombardementen uitgevoerd. Het aantal burgerdoden en gewonden was hoog. In de Sahara werden vijfendertig mensen dodelijk getroffen, vier zwaar gewonden overleden later in een ziekenhuis, één persoon was en bleef vermist. Er waren heel veel gewonden. De dan nog kleine Maarten van Rossum ternauwernood aan de is ontsnapt dood tijdens het vergissingsbombardement op Wageningen. Maarten ligt in een kinderwagen in de achtertuin, als bij de burens een bom inslaat. De brokstukken dalen neer op de wagen, maar wonder boven wonder blijft Maarten ongedeerd.

Oogetuigenverslag Henk Glimmerveen

"Op de weg voor het huis stond ik naar boven te kijken, een beetje opgewonden omdat ik nog nooit zoveel vliegtuigen bij elkaar had gezien. Plotseling zag ik dat een paar vliegtuigen lager gingen vliegen dan de rest. Onmiddellijk daarna zag ik bommen vallen: zwarte strepen die tegen de blauwe lucht naar beneden suisten. Zonder er bij na te denken liet ik me voorover vallen. Ik lag al toen ik de laatste bommen – heel dichtbij – zag neerkomen. De volgende herinnering is een stofwolk, zo dicht dat ik hooguit enkele meters kon kijken. Vreemd: ik herinner me geen explosies,

hoewel de ontploffende bommen en het neervallende puin van de vernielde huizen een hels lawaai moeten hebben gemaakt. Ineens stond pa in de voordeur, roepend: "Henk, ben je daar? Leef je nog? Ik sprong op, liep naar pa toe. Hij had blijkbaar mama, Bep en Loes al gezien, want hij verzuchtte: "We zijn er allemaal nog – Godzijdank!" Twee huizen met rieten daken stonden in brand. Meneer de Jong, die enkele huizen verderop op de Diedenweg woonde, lag op een brancard te sterven. Hij had een scherf in zijn nek gekregen." , lag op een brancard te sterven. Hij had een scherf in zijn nek gekregen.

Nationaal bevrijdingsmonument & Hotel de Wereld

Plaats: Wageningen
Aantal slachtoffers: onbekend
Datum: 5 mei 1945

Je staat nu op de plek waar op 5 mei 1945 de vrijheid van Nederland werd getekend! Hotel de Wereld is de plaats waar de capitulatie van de Duitse bezetter een feit werd. Dit hotel genoot de voorkeur van de Canadese generaal Foulkes als onderhandelingsplek, vanwege zijn ligging aan het toenmalige front, de afwezigheid van burgers vanwege evacuatie en de het metaforische karakter van de naam 'De Wereld'.

Wageningen, 5 mei 1945: v.l.n.r. Reichelt, Blaskowitz, Kitching (chef-staf), Foulkes, Molnar en prins Bernard.

Nederland bevrijd

Op 5 mei 1945 trof Foulkes de Duitse kolonel-generaal Blaskowitz in de huidige 'Grote Capitulatiezaal' om te onderhandelen over de overgave, waarbij ook Prins Bernhard als bevelhebber van de Binnenlandse Strijdkrachten aanwezig was. De Duitsers bleken bereid te capituleren en daarmee werd Hotel de Wereld Wageningen in 1945 een monument van vrede en vrijheid.

Hotel de Wereld

Na de strijd op de Grebbeberg van mei 1940 bleek dat het hotel behoorlijk beschadigd was, negen voltreffers had het gebouw te verduren gehad. In mei 1945 bleek het hotel opnieuw veel schade te hebben opgelopen.

Nationaal bevrijdingsmonument

Tegenover het hotel werd op 13 september 1951 door Prins Bernhard het Nationaal Bevrijdingsmonument onthult. Het is een bronzen beeld van een mannenfiguur die zijn armen ten hemel heft. De grondgedachte van het monument is die van verlossing uit een groot gevaar en de dankbaarheid die hierop volgt. De leeuwen op de sokkel symboliseren het brute geweld. De verlost mens stijgt daarboven uit.

De Grebbelinie bij de Grebbeberg

Plaats: Rhenen
Aantal slachtoffers: 424 Nederlandse soldaten
+/- 250 Duitse soldaten
Datum: Meidagen 1940

Je bent door het zogenaamde 'schootsveld' aan komen fietsen; tussen de kanonnen van de Duitsers vanuit Wageningen en de kanonnen vanuit Nederland vanaf de Grebbeberg richting de Grebbeberg. En je staat nu op het 'hoornwerk' van de Grebbelinie. Dit was de belangrijkste verdedigingspost van de Grebbeberg. Een dag na de inval in Nederland bereikt een deel van het Duitse leger de Grebbelinie, ongeveer 60 kilometer van de Duitse grens. Deze verdedigingslinie bestaat uit een grote heuvel met steile hellingen. Aan de voet ervan staan verdedigingswerken en ervoor is land onder water gezet.

Gezicht op de Oostelijke helling van de Grebbeberg met de Grebbesluis. (1929)

De Grebbelinie

We staan hier op het belangrijkste punt van Nederland tijdens de inval van de Duitsers in 1940. strategische in oorlogstijd. Voorafgaand aan de inval van de Duitsers was door de Nederlandse regering besloten dat alleen de provincies Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland beschermd zouden gaan worden. De IJssellinie vormde een vertragende werking en de Grebbelinie moest de stoplijn zijn om het westen van Nederland te verdedigen. We staan hier onderaande Grebbeberg; De Rijn zijn we net langs zijn gefietst, en waar we nu staan ontspringt de Grift uit de Rijn, dit riviertje stroomt recht door de Gelderse Vallei in noordelijke richting. Dit is het beginpunt van de belangrijkste verdedigingslinie van Nederland inde WOII; de Grebbelinie.

Slag om de Grebbeberg

De grote weg tussen Wageningen en Rhenen waar je nu bij staat is de Nude of Lawickse Allee is wat hoger gelegen. Omdat de bouw van extra waterpompen nog niet was afgerond kon dit gebied in 1940 (nog) niet onder water gezet worden ter verdediging. Hierdoor was dit een zwakke plek in de Grebbelinie en kozen de Duitsers niet voor niets voor de aanval op de Grebbeberg: en zo volgde de Slag om de Grebbeberg. Dit is een van de grootste gevechten geweest op Nederlands grondgebied in de WOII. In drie dagen tijd, van 11 tot 13 mei 1940, vielen er aan Nederlandse kant 424 slachtoffers, aan Duitse kant vonden zeker 250 soldaten de dood.

Duits geschut in actie, 7 kilometer ten oosten van Grebbeberg in Wageningen op 12 mei 1940

De start van de slag

De Duitsers vallen op om 03.55 in de nacht van 10 mei Nederland binnen aan de grens; de zogenaamde Meidagen, waar in totaliteit 2300 slachtoffers aan Nederlandse zijde zullen vallen. De Duitsers wilden op de eerste oorlogsdag de IJssellinie en Grebbelinie al doorbroken hebben. Maar ze bereiken, mede dankzij goed afstopwerk onderweg van het Nederlandse leger, pas na veel vertraging Wageningen op 11 mei. Ze staan daar dan voor, op dat moment, Nederlands belangrijkste verdedigingswerk.

Oorlog voeren anno 1940

Misschien stelde jij je (net als ik) man-tot-man gevechten voor op de flanken van de Grebbeberg? Maar zo ging het dus niet helemaal... oorlog voeren anno 1940 gaat niet zoals we nu vaak in films zien. Het was meer een tactisch gevecht op afstand, waarbij communiceren met elkaar heel lastig was en de angst aan beide kanten enorm geweest moet zijn. Het was complete chaos; duisternis, rook en vuur van inslaande bommen, en de herrie van onophoudelijk artillerievuur van beide kanten met kogels die constant langs je op razen.

De aanvallen van de Duitsers werden vaak in het donker van de nacht gehouden, dus zicht was er nauwelijks. Het was in deze omstandigheden zelfs lastig om Duitsers van Nederlanders te onderscheiden, en zo kwamen Nederlandse soldaten soms onder eigen vuur te liggen. De soldaten hadden in die tijd niet even snel een overzicht via een app op je mobiel. Radioverbindingen aan Nederlandse kant waren er niet. Er was er slechts een, maar vanwege het ontbreken van een reserveaccu was deze na 2 uur zendtijd buiten operatie... de communicatie ging dus per kabel, maar de provisorisch aangelegde telefoonlijnen tussen posten waren al snel kapotgeschoten door de Duitsers of kapotgelopen door koeien die nog in het weiland stonden. De verschillende regimenten van Nederlandse soldaten liepen met kaarten op zoek naar de weg; maar die waren er maar weinig, en zo verdwaalden soms hele regimenten.

Nederlandse soldaten in het veld tegen de Grebbeberg

In de omgeving van de Haarweg liggen Duitse militairen in een greppel of slootbedding. De foto is genomen op 11 mei, toen er zwaar werd gevochten om de voorpostenstrook. In het veld ligt rechts een dodelijk getroffen koe en op de achtergrond zijn een boerderij en een boomgaard te zien. Gezien de vers omgewoelde grond links op de foto hebben de SS'ers zich met hun pioniersschoppen extra diep ingegraven. Op de voorgrond liggen twee steelhandgranaten klaar voor gebruik.

Huzaren en ordonnansen

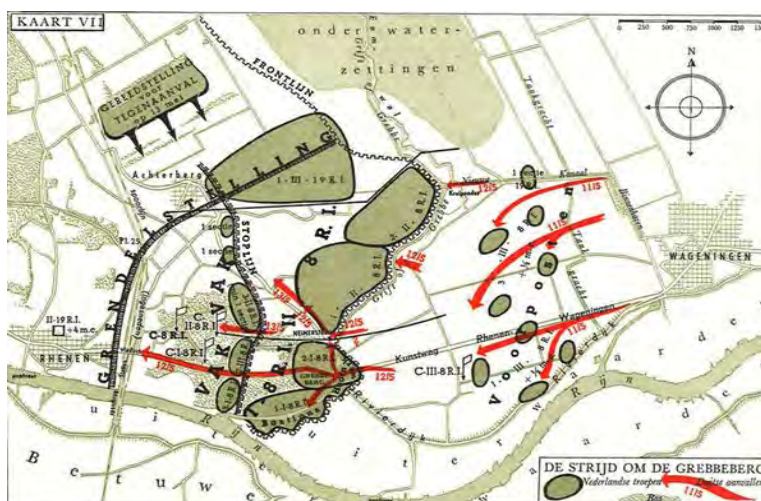
Om tijdens de strijd zo goed mogelijk overzicht van het strijdtonaal te krijgen en ervoor te zorgen dat de juiste strategische posten van afweergeschut en soldaten voorzien werden op moesten er verkenningsspatrouilles door Huzaren (soldaten op de fiets) en ordonnansen (boodschappers) worden uitgevoerd. Gevaarlijke missies, met gevaar voor eigen leven gingen zij door de frontlinie en brachten zij de situatie aan Duitse zijde in kaart. Om vervolgens verslag uit te brengen aan de commandoposten bij de achterliggende verdedigingslinies. Helaas zat er vaak veel tijd tussen voordat zij terugkeerden, hierdoor was de informatie vaak niet juist en actueel. Vanuit de commandoposten probeerden de ritmeesters en commandanten met de juiste aansturing van de verschillende regimenten de Duitse aanvallen te vertragen en te keren, zelfs door zelf in de aanval te gaan.

Infanterieopstelling met loopgraven achter het Valleikanaal

Het Hoornwerk in drie dagen van oorlog

Op de eerste dag van de Slag overmeesteren de S.S.'ers van het Regiment 'Der Führer' de voorposten halverwege de Grebbeberg en Wageningen. Als het verzet van de voorposten gebroken is, ligt het Hoornwerk waar je nu staat in de voorste linie. In de avond proberen Duitse pantserwagens de schans van het hoornwerk in te nemen maar deze poging wordt verhinderd door het pantserafweergeschut opgesteld in de kazemat P11. De Nederlandse genie krijgt het bevel het bruggetje waar je nu op staat over de Grift op te blazen. Als de rookwolken wegdrijven blijkt dit slechts ten dele gelukt. Onder bescherming van het nachtelijk duister wagen S.S.-eenheden meerdere pogingen in de frontlijn door te dringen, die nacht nog zonder succes. Standhouden is de opdracht aan de verdedigers van het Hoornwerk. Maar falende mitrailleurs, een wanhopig munitiegebrek en een stagnerende aanvoer maken deze opdracht onmogelijk...

Kaart van de Grebbeberg met daarop de stoplijn frontlijn en voorposten

Tweede dag

Op de tweede oorlogsdag van 11 mei bezeten de voorposten een breed front van 3 km met twee compagnieën van weinig geschoolde nog niet aan de oorlog gewende troepen. In de nacht zo rond 02.30 uur begon de Duitse artilleriebeschieting op de voorposten, waardoor de onderlinge telefoonverbindingen van Nederlandse troepen uitvielen. Kort daarna verscheen de vijand gesteund door artillerie- en infanteriegeschut vanuit Wageningen. De meeste druk werd op de linkervleugel van het Hoornwerk uitgeoefend waar de meest noordelijke sectie op de frontlijn bij Kruiponder terugtrok. De vijand kon daarna - in camouflagekleding en dekking zoekend achter bomen en struiken - de andere secties van opzij en in de

rug aanvallen. Rond 17.30 uur waren de voorposten in het veld volledig "opgeruimd" en bezet door de Duitser. Na het vallen van de voorposten werd de hoofdweerstandstrook; de frontlijn waaronder het Hoornwerk, onder hevig vijandelijk artillerievuur genomen tot tegen het aanbreken van de morgen. In die nacht werd het reservebataljon via de straatweg over de Grebbeberg naar de sluis gedirigeerd. Door het vallend granaatvuur in het duister, vermoeidheid door slaapttekort, geruchten over verraad en sabotage, de verhalen van soldaten uit de voorposten en de verbroken verbindingen verkeerden de soldaten van het reservebataljon van II-19 R.I. onder zware psychische druk, die toenam toen eigen troepen op dit reservebataljon nerveus begonnen te schieten. Men zag ervan af over de Grift te gaan - de noodbrug was ook zoek - en om 03.00 in de nacht uur stond het bataljon weer in Rhenen.

Derde dag

In de volgende morgen, de derde oorlogsdag, op 12 mei trof men maatregelen tot herovering van de voorposten, maar al tijdens deze voorbereiding was de vijand bezig met de aanval op de hoofdweerstandstrook in te zetten. Na een artilleriebeschieting vielen tussen 12.00 uur en 13.00 uur de werkjes op het Hoornwerk. Ongeveer om 14.00 uur drong de vijand bij de Grebbesluis de frontlijn binnen. Zij wist zich langs de diep ingesneden Holleweg, die niet meer door vuurwapens of versperringen werd verdedigd, naar voren te werken tot voorbij de stoplijn en tot aan de spoorbaan. Na de doorstoot tot de spoorbaan via de Holleweg, breidden de Duitsers de aanval uit naar het noorden en zuiden en vielen de Hollanders in de rug aan in de stellingen.

Nederland verliest de slag en capituleert

Op de laatste van de 4 'echte' oorlogsdagen in de Meidagen van 1940 weten de Duitsers de stoplijn bovenop de Grebbeberg te doorbreken. Om de Duitse troepen terug te drijven, werd 's morgens door vier haastig aangevoerde en vermoeide Nederlandse bataljons infanterie een tegenaanval ingezet. De bataljons waren niet op organieke sterkte en de aanval, meermalen uitgesteld, begon later dan gepland pas rond 05:00 uur. Om meerdere redenen bleef artillerieondersteuning uit, of kwam te vroeg. De aanval liep vervolgens vast op goed opgestelde Duitse eenheden in het door hen veroverde deel. Een Stuka-aanval betekende het definitieve einde van de tegenaanval. Het leidde tot een chaotische terugtocht, wat ook voor direct aangrenzende of verder naar achteren liggende Nederlandse troepen soms reden tot vluchten werd.

Noordelijk van de Grebbeberg, in het centrale deel van de Grebbelinie, liepen de Duitse aanvallen vast. Daar de (draad)verbindingen hier in takt waren gebleven, en men inmiddels een paar dagen ervaring had, wist de Nederlandse artillerie effectief vuur uit te brengen. In combinatie met een stevige verdediging door de infanterie en huzaren werden alle Duitse aanvallen afgeslagen. Wel waren de verliezen aan onze kant groter dan aan Duitse zijde. Ook zuidelijk van de Grebbeberg wist de op de Nederrijn aansluitende Betuwelinie stand te houden. Eveneens behoorlijk effectief ondersteund door een, zeg maar, ingeschoten artillerie.

De aftocht

Het mocht allemaal niet baten. Vanwege de Duitse doorbraak van de stoplijn bij Rhenen besloot generaal Winkelman later op de 13e mei tot een terugtocht op de Vesting Holland. Ruim 50 duizend man begon zich

*Krijgsgevangen Nederlandse militairen in Rhenen
14-16 mei 1940*

's avonds terug te trekken uit de Grebbe- en Betuwelinie. Soms zo ordelijk en stilte, met een de aftocht dekkende achterhoede, dat de Duitsers niet doorkregen dat ze vertrokken. Helaas waren er ook eenheden die bij hun -soms haastige- vertrek de zware wapens achterlieten (al-dan-niet onklaar gemaakt of opgeblazen). Wat 'to fight another day' een stuk lastiger maakte.

Bij de Slag om de Grebbeberg in mei 1940 werd er hevig gevochten tussen Duitse en Nederlandse militairen. De bevolking van Rhenen was geëvacueerd naar het westen. Vanaf 18 mei konden de bewoners pas terugkeren naar hun zwaar gehavende stad. Meer dan 160 woningen waren verwoest en circa duizend huizen waren zwaar beschadigd. De Slag om de Grebbeberg had dramatische sporen achtergelaten. Al snel begon het ruimen van puin, waarbij veel werklozen ingeschakeld werden. Bij de Herenstraat met de benzinepomp van garage Van der Horst is het puin al van de weg gehaald. Tijdens de gevechten aan het einde van de oorlog werd Rhenen wederom getroffen

Bijna een tweede slag om de Grebbberg (Teufelsberg)

Aan het einde van de oorlog wemelde het hier opnieuw van de militairen in dit gebied. Dit keer andersom; het waren de Duitsers die met 120.000 militairen zich verschanste achter de Grebbelinie en de Greb om de oprukkende geallieerden te weerstaan die in het Zuiden aan de andere kant van de Rijn zaten. Het was in dit gebied opnieuw oorlog en de bevolking van Wageningen moest voor een tweede keer geëvacueerd worden. Deze keer was de evacuatie niet voorbereid en was er nauwelijks vervoer beschikbaar. De grote uittocht ging richting Bennekom en Veenendaal, op weg naar onbekende bestemming en onzekere tijden.

Kazemat S-15

Plaats: Rhenen
Aantal slachtoffers: onbekend
Datum: 11-05-1940

Even een heen-en-weertje naar een kazemat, verscholen in de bosjes aan de voet van de Grebbeberg. Deze kazemat werd tijdens de eerste oorlogsdag op 11 mei 1940 bezet door de 12 manschappen van de groep Hendrikse. Er was één lichte mitrailleur aanwezig die gericht is op het veld aan de overzijde van de grift.

Fruitbomen in het schootsveld

Je ziet hier nu ook de fruitbomen staan en deze stonden er in die tijd helaas ook. Vanwege de hoge economische schade en eventuele schadevergoedingen van landeigenaren was er in de mobilisatietijd besloten om deze bomen niet te kappen, en daarmee het schootsveld niet vrij te maken. Verkeerde zuinigheid bleek later, de Duitsers hadden hierdoor goede beschutting in hun overtocht vanuit Wageningen. Daarnaast was de munitie die hier aanwezig was veel te weinig om een langdurige verdediging; er waren 12 trommels met elk 60 patronen voor handen.

Granaatscherven

Op 12 mei vliegen hier de Duitse granaten om de oren en wordt hiermee de aanval van de Duitsers op de Grebbeberg ingeleid. Granaatscherven slaan ook in op de bunker en vliegen ook via het schietgat naar binnen. Zonder slachtoffers of gewonden. Op een haar na wordt de bunker door een granaat gemist. Als de Duitsers te voet optrekken vanuit de voorposten richting het Hoornwerk nemen ze onderweg Nederlandse krijgsgevangenen mee en zetten hen in als levend schild. Zij moeten de mitrailleur en kanonnen voortslepen en worden ondertussen vanuit Nederlandse zijde beschoten. Een grove oorlogsmisdaad waarbij verschillende Nederlanders dodelijk getroffen worden.

Kazemat S15 aan de Cuneraweg. Deze foto is genomen direct na de capitulatie. Deze infanterist moest in opdracht van de Duitse militairen de kazemat staande aan de voet van de Grebbeberg, ter hoogte van de brug richting de weg naar Wageningen waar de rivier onder door loopt [Cuneraweg], zonder wapen, bewaken omdat deze kazemat vol zat met goede munitie. Deze was hier opgeslagen door de Duitsers met behulp van Nederlandse militairen

Erebegraafplaats Grebbeberg

Plaats: Rhenen
Aantal slachtoffers: 850 Nederlandse soldaten
liggen hier begraven
Datum: Meidagen 1940

Na de beklimming van de Grebbeberg kom je boven bij de erebegraafplaats uit. Links de gedenkzuil met de luidklok waar op 4 mei altijd de herdenkingsceremonie plaatsvindt. En aan de overzijde de begraafplaats zelf.

Militaire Erebegraafplaats

Bovenop de Grebbeberg vind je het Nationale Legermonument bij het Militair Ereveld Grebbeberg, hier liggen meer dan 850 Nederlandse militairen begraven. Aan de overkant van de weg een gedenkzuil, bekroond met een bronzen luidklok. De luidklok uit 1953 werd gegoten met het koper van de 2.400.000 centen, die voor dit doel ingezameld werden. Op deze plek wordt jaarlijks op 4 mei stilgestaan bij de gevallen slachtoffers in de meidagen van 1940.

OPDAT WIJ NIET VERGETEN.

De Stoplijn op de Grebbeberg

Plaats	Rhenen
Aantal slachtoffers:	onbekend
Datum:	mei 1940

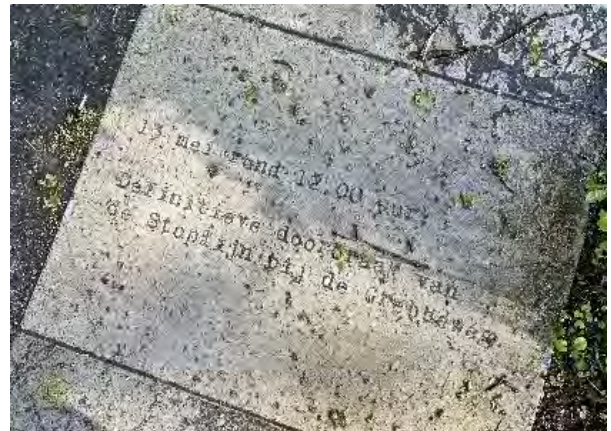
Aan het einde van het veld na de erebegraafplaats kom je door een monument wat op en naast fietspad licht; de stoplijn. Wanneer de Duitsers deze lijn passeren is de weerstand gebroken en is de Grebbeberg (en daarmee Nederland) veroverd.

De overgave

Op 12 mei walst de Duitse oorlogsmachine over het Hoornwerk aan de voorzijde van de Grebbeberg waar we eerder stonden; eerst de Duitse artillerie, dan S.S.-infanterie: vanaf de Wageningse Berg geven 48 stuks Duits geschut geconcentreerd vuur af die den aanval inleidde. Om 12.30 uur wordt dit bombardement naar achteren verlegd en vallen de S.S'ers aan en kort daarna beheersen zij het Hoornwerk. Krijgsgevangen Nederlandse soldaten worden gedwongen hulp te verlenen bij het herstel van het maar half vernielde bruggetje over de Grift. Anderen dienen als levend schild voor oprukkende Duitse eenheden. Deze ernstige inbreuk op het oorlogsrecht eist zijn tol aan Nederlandse zijde, er komen verschillende Nederlandse soldaten hierbij om door eigen vuur. De rol van het Hoornwerk is uitgespeeld nu de Duitsers op de berg zijn doorgedrongen.

Op tweede pinksterdag word de stoplijn doorbroken

De volgende dag, 13 mei 1940, tweede Pinksterdag valt de Grebbeberg. Om 12.00 uur is de stoplijn bovenop de berg gebroken en vluchten de Nederlandse soldaten in de richting van Leersum, en de volgende ochtend verder op de Hollandse Waterlinie.

Deze foto is gemaakt op de plaats waar je nu staat, het hek op de achtergrond van de foto vormt de stoplijn. Tussen de bomen gesneuvelde Nederlandse soldaten en veel Duits en Nederlands

Identificatie van de gesneuvelde Nederlandse soldaten na de gevechten bij de Grebbeberg

Ouwehands Dierenpark in de oorlog

Plaats	Rhenen
Aantal slachtoffers:	Bijna alle dieren uit de Dierentuin
Datum:	meidagen 1940

Na de erebegraafplaats en de stoplijn kom je langs Ouwehands Dierenpark. Deze dierentuin heeft een verrassende rol gehad voor de Duitsers tijdens de oorlog.

Spionage vanaf de Dierentuin

De Duitsers hebben voorafgaand aan de aanval op Nederland dankbaar gebruik gemaakt van de uitkijktoren die in Ouwehands Dierenpark stond tijdens hun uitvoerige spionagepraktijken. Ze hebben als bezoekers van de Dierentuin de kazematten, commandoposten en de inducties van de Grebbelinie nauwgezet in kaart gebracht. En hoewel de Nederlandse regering op de hoogte was van deze spionage, achtte zij, vanuit economisch oogpunt belangrijker om de uitkijktoren open te houden dan de risico's voor de veiligheid van het land te beperken...

Evacuatie van de dieren

Ten tijden van de evacuatie en de aanstormende strijd op de Grebbeberg in 1940 stond directeur Cor Ouwehand voor een zware taak. Alle dieren moesten geëvacueerd en werden in andere dierentuinen ondergebracht. Voor de roofdieren was er geen andere keuze dan ze af te maken. Hij achtte de onervaren schutters van het Nederlandse leger te onervaren en besloot dit zelf te doen. Onder het geronk van de jog altijd overvliegende Duitse vliegtuigen, begeleid door het donderende afweervuur maakte hij de gang langs de roofdiervverblijven. Één voor één vallen zijn leeuwen, tijgers en beren. Ijsbeer Maxie en haar pasgeboren jongen liet hij in leven en zij bleven achter in het dierenpark. Na de strijd bleken de ijsberen te hebben overleefd en zij werden de trots van het park toen zij in 1942 heropende.

Druk in de dierenruin

De maanden na de capitulatie en de Slag op de Grebbeberg stonden in het teken van puinruimen en wederopbouw van het Dierenpark. Uit andere dierenparken kwamen nieuwe beren en leeuwen. Ouwehand's Dierenpark trok in de bezettingsjaren veel belangstelling, mede dankzij de goede publiciteit en omdat iedereen zijn vakantie in Nederland moest doorbrengen. Er werden gecombineerde trein- en toegangstickets verkocht en 1943 werd het meest succesvolle jaar voor het dierenpark sinds de opening in 1932.

Maxie sneuvelt alsnog

Richting het einde van de oorlog pakken zich opnieuw donkere wolken samen boven de dierenruin. Wanneer na de mislukte opmars naar Arnhem, de operatie Market Garden, in september 1944 de geallieerde opmars tot stilstand komt, wordt de Rijn de frontlijn. Ten zuiden van de rivier zijn de geallieerde troepen en ten noorden de Duitsers. Rhenen ligt dan, evenals in 1940, weer in de frontlinie en daarmee ook Ouwehand's Dierenpark. De stad werd door de geallieerden zwaar beschoten en daarom moesten in oktober de meeste bewoners hun woning verlaten. Enkele mensen mochten op Ouwehand's dierenpark de achtergebleven dieren verzorgen. In november 1944 gebeurt wat al gevreesd werd: net als het Nederlandse leger een paar jaar eerder, willen de Duitsers van de roofdieren af. Een deel kan nog bij andere dierenparken onder gebracht worden, maar ijsbeer Maxie en haar jongen die vier jaar eerder de slag om de Grebbeberg hebben overleefd worden door de Duitsers alsnog met kogels gedood.

Een bonte stoet richting Veenendaal

Op 16 februari 1945 moest het dierenpark worden ontruimd. De volgende dag trekt de zoon van Cornelis Ouwehand met een bonte stoet overgebleven dieren - koeien, schapen, en enkele lama's en kamelen - naar Veenendaal. Onderweg ontsnapten verschillende dieren. In Veenendaal werden ze ondergebracht in de Panter sigarenfabriek. De achtergebleven olifanten en het nijlpaard werden door de Duitsers doodgeschoten. Vanuit Veenendaal ging men in februari naar Doorn waar de dieren tot mei 1945 verbleven. Pas in juni 1945 konden de bewoners van het zwaar getroffen Rhenen naar hun huizen terugkeren. Bijna alle leegstaande huizen bleken geplunderd. Een groot deel van de zuidelijke binnenstad lag in puin waaronder de spoorbrug over de Rijn en de Cunerakerk, het symbool van de stad.

Memorial Lancaster LM-134 bommenwerper

Plaats: Rhenen
Aantal slachtoffers: 8
Datum: 16-07-1944

In de nacht van 16 op 17 juni 1944 crashte hier aan linkerkant van de Oude Veensegrindweg een Lancaster LM-134 BQ-H bommenwerper. De explosie bij de crash is enorm geweest vanwege de grote hoeveelheid bommen die het vliegtuig bij zich had. Het Britse vliegtuig was onderweg naar Sterkrade, een deelgemeente van Oberhausen, om een fabriek te bombarderen. Mijn opa en oma woonde hier een paar honderd meter vandaan. Mijn oma vertelde dat het verkoolde lichaam van één van de bemanningsleden nog dagenlang bij de restanten van de crash heeft gelegen; om te laten zien dat dit de straf was die je verdiende als je tegen de Duitsers in zou gaan.

Lancaster LM-134 bommenwerper in actie

6500 kg aan bommen

Een Duitse jachtvlieger wist de Lancaster op de heenreis neer te halen. De bommenwerper stortte neer met 6500kg aan bommen aan boord, met een gigantische explosie als gevolg. In de wijde omtrek was de klap te horen. De brokstukken op de crashlocatie lagen nog dagen lang na de smeulen, terwijl SS-ers er de wacht hielden. Na de crash was het toestel nagenoeg onherkenbaar. Onderdelen van het vliegtuig lagen verspreid in een zeer weide omtrek. Zelfs nu nog worden af en toe stukjes of onderdelen van de bommenwerper gevonden.

Drie bemanningsleden geïdentificeerd

Alle 8 bemanningsleden tussen de 21 en 27 jaar oud, kwamen bij de crash om het leven. Vanwege de enorme explosie zijn er maar drie bemanningsleden geïdentificeerd. Nu vind je hier sinds 2016 een klein monument aan de rand van de weg, naast landgoed Remmerstein, ter nagedachtenis aan deze mannen die hier stierven voor onze vrijheid.

Ter nagedachtenis aan het RAF 550 SQUADRON:

- F/O Harold Beverly Brett RCAF
- Sgt Joseph Edward Legg RAF
- F/L Alexander Donovan McConnell DFC RNZAF
- F/O James Morris McKay RAF
- W/O John Kay Murray RCAF
- F/O Donald Fullerton Neilson RCAF
- Sgt Arthur Thomas Paget RAF
- Sgt Erneste William Webb RAF

Het kruis op de berg

Plaats: Rhenen
Aantal slachtoffers: 6
Datum: 20-11-1944

Voordat je de grote provinciale weg oversteekt sla je even tegen het verkeer linksaf over het fietspad en komt dan bij een klein wit kruis langs de weg.

Voor gefusileerde mannen

Dit kruis herdenkt zes burgerslachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog. Maandag 20 november 1944 werden op deze plaats zes Nederlandse jonge mannen door een vuurpeloton van het Marine Artillerie Zeugamt gefusileerd. Twee dagen eerder had er tussen Rhenen en Veenendaal een vuurgevecht plaatsgevonden, waarbij een Duitse onderofficier zwaar gewond raakte. Omdat men de daders niet vond, werden als represaille zes verzetsmensen uit de strafgevangenissen van Amsterdam en Utrecht gehaald en hier gefusilleerd. De zes mannen werden willekeurig opgepikt: drie uit de strafgevangenis aan de Weteringsschans in Amsterdam en drie uit de strafgevangenis aan het Wolvenplein in Utrecht. Geen van hen had iets te maken met de aanslag. Zonder enige vorm van rechtspraak werden ze om het leven gebracht.

Van het vuurpeloton zijn de twee Nederlandse deelnemers Albers en Van Joolen na de oorlog berecht. Voor zover bekend zijn de Duitse daders nooit veroordeeld. SD-chef Lages en de Höhere SS- und Polizei-führer Rauter waren formeel eindverantwoordelijk. Hoewel ze niet voor deze fusillade werden aangeklaagd, zijn zij uiteindelijk wel veroordeeld door de Nederlandse rechter.

Wie waren deze mensen?

Een dominee en jonge vader, twee studenten, een getrouwde joodse oud-officier, een vertegenwoordiger en een voormalige landwachter. De jongste was 20, de oudste 34. Als je meer wilt weten over de verhalen achter deze mensen lees dan het boek; "Het kruis op de berg. De fusillade van 20 november 1944". Je leest hierin over een bevrijdingsplan voor Westerbork tot Indisch verzet in Amsterdam. Van sabotageacties in Bilthoven tot verzetswerk in Nieuw-Beerta en Haarlem. Waarbij alle verhaallijnen op 20 november 1944 samenkomen op 'De berg' bij Veenendaal en Rhenen. Het oorspronkelijke kruis was van hout en werd geplaatst in 1948. Daarna volgde nog twee stenen exemplaren. Het huidige kruis op de berg werd vernieuwd in 2014. Elk jaar wordt op deze locatie op 20 november door het Ichthus College in Veenendaal een herdenking belegd met nabestaanden en jongeren. Voor meer info zie www.hetkruisopberg.nl

Het "kruis op de berg" herdenkt:

- Ds. Bastiaan Jan Ader (34 jaar)
- Pieter Julius ter Beek (23 jaar)
- Victor Alexandre Guillaume van den Bergh (26 jaar)
- Thomas Jan Lambrechtsen van Ritthem (24 jaar)
- Philip de Leeuw (30 jaar)
- Jan Johannes van der Munnik (20 jaar)

Gedenksteen in Overberg

Plaats:	Overberg
Aantal slachtoffers:	3
Datum	21-09-1944 & 24-03-1945

Parallel aan de spoorlijn rijden we over de haarweg in Overberg. Halverwege vind je aan de rechterzijde een gedenksteen die Jan van den Brandhof en Rick van de Pol gedenken. Twee oorlogsslachtoffers; een vermoorde verzetsstrijder en een noodlottig ongeluk met een 16-jarige burger door een rondslingerende granaatscherf.

Verzetstrijder omgekomen door oorlogshandelingen

Jan van den Brandhof

Jan van den Brandhof zat in het verzet. Op 21 september 1944 mislukte een aanslag op een munitietrein op het spoor in de buurt van Overberg. Gert van den

Brandhof, zijn broer Jan van den Brandhof, Jan Doornenbal, Gros Hardeman en Tijmen Ploeg werden gearresteerd.

Jan van den Brandhof kwam op een gruwelijke wijze om het leven. Samen met vier andere jongeren uit Overberg, waaronder Gerrit, de broer van Jan, was hij door de NSB-burgemeester uit Woudenberg uitgekozen om vergelding te ondergaan voor het feit, dat de spoorlijn in Overberg door verzetsactiviteiten was vernield.

Jan en een aantal andere uit het verzet waren die dag bijeen bij G. Hardeman in Woudenberg om naar de Engelse radio te luisteren, vlakbij de plek waar de spoorlijn opgeblazen was. Twee landwachters en twee Duitsers vielen het huis binnen waarbij ze de radio snel konden verstoppen. De mannen werden gedwongen om met de handen omhoog langs het spoor naar de plek te lopen. Plots werd er geschoten en werden diverse mannen geraakt. Een van hen ging er vandoor en werd op de voet gevolgd door de landwacht en de Duitsers. De gewonde mannen zeiden tegen elkaar doe net alsof je dood bent. Toen de bezetters terugkwamen met de ontvluchte persoon werd Jan van den Brandhof als nog doodgeschoten omdat hij kreunde door pijn aan zijn wonden. Hij is doodgeschoten langs de spoorbaan aan de Haarweg te Overberg. De rest kon uit eindelijk met hulp ontsnappen.

Rik van de Pol

De tweede persoon op dit monument is Rik van de Pol, was een zoon van de familie Pol, zij hadden een boerderij in Overberg. De zestienjarige Rik werd op 24 maart 1945 dodelijk getroffen door een granaatscherf op het erf achter de boerderij. Helaas kon niks meer voor hem worden gedaan en hij overleed ter plekke.

Wijnand van Deelen

In 2025 is er een extra naam bijgekomen op dit monument, die van Wijnand van Deelen. Hij kwam op 32 jarige leeftijd om het leven bij het bombardement op Arnhem, op 8 maart 1944. Hij was op het verkeerde moment op het Stationsplein aanwezig, omdat hij een bezoek was brengen aan zijn zieke zoon in het ziekenhuis in Arnhem.

De Grebbelinie

Plaats: Renswoude
Aantal slachtoffers: exact aantal onbekend

Een bord net voor de afslag rechts naar het fietspad langs de grift verteld je meer over de Grebbelinie. Op deze linie aan de overkant van het water zie je verschillende kazematten verscholen.

Tel jij ze alle 4?

De Grebbelinie

De Grebbelinie is een 60-kilometer lange waterlinie die langs de Grift loopt; van de Grebbeberg tot aan het IJsselmeer. Deze slinger van forten en liniedijken tussen Rhenen en Spakenburg beschermde ons land meer dan tweehonderd jaar. De 18e-eeuwse verdedigingslinie werd in de jaren '30 vanwege oplopende Europese spanningen versterkt om Nederland op eventuele invallen uit het Oosten te beschermen. De werkzaamheden waren in 1939 nog niet klaar toen de mobilisatie in Nederland werd afgekondigd, en twee dagen later brak officieel de WOII uit.

Op het infobord is meer te lezen over de Grebbelinie

Waterlinie

De Grebbelinie is een waterlinie waarbij lageregelegen gebieden onder water konden worden geïundeerd. Door de sluizen bij de Grebbeberg, en verderop aan de Slaperdijk in Veenendaal bij de Roode Haan open te zetten kon de Gelderse Vallei onder water worden gezet. Verschillende aangelegde dijken en dwarskaden moesten ervoor zorgen dat het water niet weg zou lopen. Deze kaden waren ook de zwakke plekken en deze werden beschermd door kazematten. Juist over deze kaden en dijken liggen vaak nog mooie onverharde paden of fietspaden waar wij tijdens de Liberation Ride overheen fietsen.

Verdedigingswerk in de WOII

De Grebbelinie werd in 1940 gevormd door stellingen in de frontlijn en de stoplijn. De laatste was bedoeld om een eventueel doorgedrongen vijand tegen te houden en weer terug te werpen tot voorbij de frontlijn. Op verschillende kwetsbare plaatsen waren tevens voorposten ingericht. In veel gevallen waren dit waarschuwendende voorposten. De bezetting mocht zich, nadat de vijand in het voorterrein gemeld was, vertragend terugtrekken op de frontlijn.

Fort aan de Buursteeeg

Plaats: Renswoude
Aantal slachtoffers: geen

Het Fort aan de Buursteeeg is één van de grootste en belangrijkste verdedigingswerken van de Grebbelinie. Het werd in 1786 aangelegd op de plaats waar de Buursteeeg en de Slaperdijk elkaar kruisten. Vanwege de omvang van het fort konden er enige honderden militairen bivakkeren binnen de vestingwallen. Het bood ruimte voor soldaten in de oorlog van 1794-'95 tegen de Fransen, lag in de frontlijn tijdens de meidagen van 1940 en was een Duits steunpunt toen de geallieerden vanuit Ede naderden.

Mobilisatie

In 1939 werden er voorbereidingen getroffen in het kader van de mobilisatie. Op enige afstand van het fort werd een anti-tankgracht gegraven, er kwamen prikkeldraadversperringen, een mijnenveld en een zevental kazematten. Het werk was voorts nog versterkt met twee stukken pantserafweergeschut, een 6-Veld kanon en een mortier. Soldaten van het 10e Regiment Infanterie groeven loopgraven door de oude wallen en probeerden er samen een onneembare positie van te maken. Ondanks dat het fort tijdens de gevechten in de meidagen onder vuur kwam te liggen, sneuvelden hier geen soldaten.

Duitse bezetting

Tijdens de Duitse bezetting werd het fort gebruikt door de Hollandse SS, dat het werk gebruikte in het kader van de Pantherstellung. De grote Duitse bunker werd beschilderd met ramen en gordijnen zodat de geallieerden zouden krijgen dat er een Veluws huisje stond.

Grebbelinie bezoekerscentrum

Hier is ook het Grebbelinie bezoekerscentrum. Hier wordt het verhaal verteld van deze waterlinie, die eeuwenlang een rol heeft gespeeld in de landsverdediging. Acht houten soldaten en een ijsvogel bewaken en verbeelden een bijzondere geschiedenis van oorlog en vrede. In het centrum wordt een korte film vertoond over de geschiedenis van de linie en er is een interactieve landschapstafel. Voorts zijn er voorwerpen, een tijdlijn, een loopgraafreconstructie en panelen die de geschiedenis van het gebied verlevendigen. De collectie is in de afgelopen jaren flink gegroeid en aangevuld met nieuwe filmpjes, vitrines en panelen.

Neergestorte Halifax bommenwerper

Plaats: Renswoude
Aantal slachtoffers: 7
Datum: 22-07-1943

Een klein inhammetje in een weiland en bijna op het erf van een boerderij kom je een klein stenen monument tegen aan de rechterkant van de weg.

Halifax stort neer op boerderij

In de nacht van 22 op 23 juni 1943 was de viermotorige Engelse Halifax bommenwerper W7930 EY-W op weg naar het Ruhrgebied om deel te nemen aan de luchtstrijd. Het toestel werd aangeschoten door luchtafweergeschut bij Soesterberg. Ten zuidwesten van Renswoude volgde een fataal luchtgevecht met een Duitse nachtjager. De Halifax stortte neer op de boerderij "De Wetering" welke volledig werd verwoest. De zeven bemanningsleden van de Engelse bommenwerper kwamen allen om het leven. De bewoners van de boerderij, de familie Vlastuin, kwamen met de schrik vrij.

De Halifax bommenwerper

De Handley Page Halifax was een bommenwerper ontworpen door de Britse vliegtuigfabrikant Handley Page. In de Tweede Wereldoorlog was het, samen met de Avro Lancaster en de Short Stirling, een van de belangrijkste viermotorige zware bommenwerpers van de Royal Air Force (RAF). Er zijn ongeveer in totaal 6178 exemplaren gebouwd

Bemanning: 7
Bommen: 5897 kg
Boordgeschut: 9x 7,7mm-
mitrailleurs
Motor(en): 4x Bristol
Hercules XVI
(1615 pk elk)
Vliegbereik: 3195 km

Werk aan de Engelaar

Plaats: Renswoude
Aantal slachtoffers: 1 (later)

Fietsend over de de onverharde groeperkade kom je halverwege een bruggetje over met weer een bord over 'het werk aan de Engelaar'. Een gracht met aarden wallen bij de oversteek van de Lunterse Beek. De Groeperkade zelf is een keerkade of dwarsdijk en is onderdeel van de Grebbelinie. De keerkade werd in 1795 aangelegd, maar dit bleek niet afdoende en werd in 1799 verlengd. De Groeperkade is een rijksmonument en is nog grotendeels intact.

De Engelaar

De Engelaar is een aarden verdedigingswerk aan de Groeperkade uit 1799. Het heeft de vorm van een hoornwerk; een aarden hoofdwal dwars op de kade, met aan weerszijden halve bastions waardoor de mogelijkheid was om vijandelijke troepen van twee zijden onder vuur te nemen. Het had een belangrijke functie in de voorposten van de Grebbelinie. Het deed dienst als accespost op de Groeperkade en beschermde het damsluisje in de Lunterse Beek, dat diende om het voorterrein te inunderen. In de meidagen van 1940 is er hard gevochten om het Werk aan de Engelaar.

De helden van Moquette

In deze verdedigingstelling werd tijdens de invasie in de meidagen zwaar gevochten. In de nacht van 10 mei vielen de Duitsers Nederland binnen. De eerste Duitse gevechtsvliegtuigen vlogen over Nederlands grondgebied. De oorlog was begonnen. Maar er was in deze nacht nog geen vuurbevel gegeven en de soldaten die hier lagen gelegerd onder bevel van Kapitein Moquette werden verrast.

Op 12 mei 1940 viel hier een Duitse verkenningseenheid aan en volgens op 13 mei het 2e bataljon van het 312e Duitse Regiment. De 64 Nederlandse verdedigers die hier lagen, bewapend met slechts drie mitrailleurs, enkele geweren en granaten hebben lang staande gehouden. De 3.000 aanvallende Duitsers hadden de grootste moeite hen tot overgave te dwingen, maar toen de munitie oprakte werden de Nederlanders gedwongen zich terug te trekken.

Kapitein Moquette

12 mei 1940; Een vrachtwagen met Duitsers

In de middag van 12 mei stopt er een vrachtauto bij het toenmalige hotel De Dennen (nu Restaurant de Dennen, even verderop langs de route). Er stappen Duitse militairen uit die onmiddellijk verdwijnen in het struikgewas. Met een verrekijker zagen de Nederlandse militairen bij het Werk aan de Engelaar hoe de Duitse verkenners boom-tot-boom richting de voorposten van de Grebbelinie slopen. Tegen de avond zaten ze in boerderij De Engelaar (boerderij links verderop langs de groeperkade). De hele nacht werd er over en weer geschoten en werden er patrouilles op uitgestuurd. De Nederlandse artillerie steunde de verdedigers door zowel de boerderij als hotel de Dennen te beschieten met granaten. Slapen konden de militairen die

nacht niet en ook voedsel halen was onmogelijk. De keuken van de militairen bevond zich namelijk in de boerderij. Van groter zorg was het ontbreken van hospitaalsoldaten toen de eerste gewonden vielen. Op 13 mei slaagden de Nederlandse militairen er de gehele dag in om aanvallen af te slaan, tot de munitie oprakte. Nadat de wapens onklaar gemaakt waren wist de helft zich terug te trekken richting de liniedijk. De resterende soldaten werden met commandant Moquette krijgsgevangen gemaakt. Ondanks het vele schieten vielen in de Nederlandse stellingen hier geen dodelijke slachtoffers. Maar op 19 november 1942 werd kapitein H.H. Moquette als verzetsstrijder op 43-jarige leeftijd gefusilleerd te Soesterberg.

6.

Ten slotte bleek bij den aanval op de Schans, dat enkelen genaderd waren tot aan den voet en bij de beek. En toen, ontatond door vij. mitr. vuur, vermoedelijk uit de boomen, een paniek, om handgranaten werd geroepen.

Waar deze dag aan alle kanten vuur uitgebracht werd, en ontvangen werd, was aanvoer van munitie uitgesloten.

In de munitielessen waren de aanvals- en verdedigingshandgranaten ondergebracht, welke wij bij de munitievoorraad hadden, benevens de eenmalige aanvullingen, doch op het kritieke moment kon niemand ze vinden en werd het een vlucht naar de loopgraaf langs de co- posten, welke lt. Zuiderweg niet kon stuiten. Ik gaf een der dpl. opdracht mij te volgen met de l. mitr. en begaf mij langs de onderste loopgraaf door een verbindingsgang weer naar voren, mij aldus bevindend tusschen de opstellingen 47 en 48. De l. mitr. was niet te bekennen. Terugkeerend vond ik de l. mitr. met eenige tassen op den grond en droeg een en ander toen zelf weer naar de voorste loopgraaf, waar ik de l. mitr. plaatste boven op de borstwering en eenige zandzakken ernaast werkte. Sergt. Snijder, die geen l. mitr. in opstelling 48 had kwam met een schutter *Eggink* nederbij en gaf ik hem opdracht vuur uit te brengen aan de voet van opstelling 46, waar een aanvaller te onderkennen was en verder op de vij, die voor dat gedeelte van de Schans naderde. Ook verzocht ik hem een betere en lagere opstelling op te zoeken. Zelf ging ik naar opstelling 46, gaf de l. mitr. opdracht naar opstelling 47 te gaan en wierp persoonlijk hier een paar handgranaten. Inmiddels op het geluid van onze eigen l. mitr. kreeg Lt. Zuiderweg de manschappen weer in de voorste loopgraaf. Hierop gaf ik aan Sergt. Sprenger opdracht uit opstelling 46 vuur met den zw. mitr. af te geven. Met vuur van een vij. mijnwerper werd opstelling 47 en later 49 onhoudbaar. De l. mitr. uit 47 vuurde verder bovenop de borstwering tusschen 46 en 47 en toen trok de vijand terug. De zw. mitr. van Sergt. Sprenger vuurde regelmatig op doelen uit opstelling 46 in front of uit ~~47~~ in het dennenbosch voor 40 alwaar er vielen vielen. Intusschen kwam Sergt. v. Atten bij mij om te melden, dat hij geen doelen meer bereiken kon uit opstelling 48 en 50 en gaf ik hem bevel over de borstwering vuur uit te brengen tusschen opstelling 47 en 48. Eenige zandzakken werden geplaatst op diverse punten en hiervandaan ontving ik eenige malen bericht van het tot zwijgen brengen van licht geschut der vijand. Sergt. Weeda kreeg opdracht uit opstelling 48 en 50 en zoo mogelijk 49 de nadering te stuiten.

De enkele doorgedrongen Duitschers onder het bruggetje bij de inundatiesluis en daarvoor in het moeras werden met enkele goedgerichte geweerschoten en handgranaten weggewerkt. En toen was het rustig.

Thans was de indeeling der vuurwapens dus geheel veranderd.

Tijdens de gevechten was Luksen uit de Co post weggebracht door eenige hospitaalsoldaten, daarvoor speciaal gezonden door den B.C. en had Bieverink de gewonde v. Moorsek, die een beenwond had met hulp uit opstelling 54 overgebracht naar de co post 53.

SMA v. Popering en de sergeant toegevoegd v. Zijl hadden alle papieren verbrand en deden nu eigener beweging alle ontvangen en verzonden berichten verdwijnen.

De l. mitr. hersteller Stok heeft steeds gezorgd dat de l. mitr. schietvaardig bleven. De nieuwe trommels weigerden vaak en bleef hij steeds onder hevig vuur in bouw. De trommels die het wel goed deden werden regelmatig gevuld met munitie uit de voorraad.

Deel van het verslag krijgsverrichtingen over de gebeurtenissen van 13 mei - door Kapitein Moquette

Fusilladeplaats groeperkade

Plaats: Renswoude
Aantal slachtoffers: 5
Datum: 14-11-1944

Op de Groeperkade, tussen restaurant "De Dennen" en verdedigingswerk "De Engelaar", staat een eenvoudig wit kruis rechts van de weg. Het bordje vermeldt vijf namen van verzetsstrijders, die op deze plaats werden gefusilleerd.

Gebeurtenissen op dinsdag 14 november 1944

Om half een 's middags stopten enkele Duitse legertrucks met daarin vijf verzetsmensen, tien leden van het vuurpeloton en de chauffeurs. Onder veel kabaal gingen de Duitse militairen en de ter dood veroordeelden de dijk op. Na het voorlezen van hun doodvonnis werden zij terechtgesteld. Twee toevallig passerende voorbijgangers, te weten Piet Overeem, bakker en Jan Vermeulen, boekhouder, werden verplicht getuige te zijn van de fusillade. De moeder van Hennie van de Wetering was even een boodschap doen bij Aart van Ginkel die een paar honderd meter verder langs de dijk woonde. Op de terugweg zag zij slapende jongens, althans dat dacht zij een moment. Maar de gruwelijke werkelijkheid drong snel tot haar door. De lichamen zijn langs de weg gelegd ter afschrikking van voorbijgangers.

Na de fusillade stopte een legerwagen bij het gemeentehuis en een hoge officier, waarschijnlijk Herbert Neumeier, die meldde dat er 'funf terroristenwaren erschossen'. Kolenboer Jan Hoogeweg heeft ze in opdracht van veldwachter Teunissen opgehaald en naar de begraafplaats in Renswoude gebracht.

De aanleiding van deze moordpartij

Het verzet had tegenover restaurant De Dennen een ondergronds hol wat zij 'De Put' noemden. Er pasten wel dertig man in. Er zaten mensen van de ondergrondse. Maar ook gestrande piloten konden hier onderdak vinden. In oktober 2014 zijn de laatste resten van dit hol verdwenen, omdat het waterschap de beek weer laat meanderen en de beek juist door de plek is gegraven waar de put lag. Ooggetuige Hennie van de Wetering lag ziek in bed beneden in het kleine kamertje rechts in het restaurant De Dennen en zag als 10 jarige jongen een paar keer wat bezigheden aan de overkant. Hij vertelde dit aan zijn vader. Die zei dat het arbeiders waren.

Een aanslag op een Duitser

Op zaterdag 11 november was het zover. Een Duitser van de organisatie 'Todt' kwam langs. Waarschijnlijk wist de ondergrondse dat. Hij werd overvallen, omdat men hem zijn geweer afhandig wilde maken. Ze probeerden hem te verdrinken in een poel langs de weg en sloegen hem met een klomp op zijn hoofd. De Duitser wist zich los te werken en rende langs de dijk naar het zuiden, waar toen een pad liep. De verzetsmensen renden een stuk mee op de dijk tot waar ze hun wapens hadden liggen. Ze grepen die en gaven hem een salvo met een stengun, dat volgens Hennie van de Wetering van 'ratatata' ging. De Duitser

viel, maar stond weer op, rende terug richting De Dennen en onderweg kreeg hij nog een salvo te verduren. Hij viel vlak voor De Dennen neer en riep 'hilfe, hilfe', maar bleef gewond liggen. Het was een "gatenkaas" aldus Hennie van de Wetering. Toevallig kwam op dat moment een Rode Kruiswagen langs. De Duitser werd opgelapt en vervoerd naar Utrecht. De Duitsers deden een oproep om de daders te pakken te krijgen, maar zonder resultaat. Naspeuringen om te weten wie de aanslag gepleegd had leverde niets op. Toen werden vijf "todeskandidaten" uit de gevangenis aan het Wolvenplein te Utrecht gehaald en in Renswoude op 14 november 1944 terechtgesteld.

Andreas Johannes Antonius van Oijen

Andreas was 25 jaar geboren in Den Haag. Zijn beroep was monteur. Andreas was werkzaam in Frankrijk, maar weigerde om daar nog langer voor de vijand te werken. Daarom ging hij terug naar Den Haag en dook onder. Hij werd actief in het verzet, waarvoor hij vervoer regelde van wapens. Hij werd opgepakt op 4 oktober 1944. Hij is op 22 oktober 1945 herbegraven op het ereveld in Loenen nabij Apeldoorn.

Pieter Marinus Oltmans

Piet, 29 jaar, van beroep kantoorbediende, geboren en wonende te Amsterdam, had twee broers, Wouter en Frank. Piet was vrijwilliger als Rode Kruis soldaat en heeft gediend tijdens de mobilisatie. Hij deed tijdens de oorlog illegaal werk, want hij wilde het vaderland dienen. Piet heeft nog getracht over te lopen naar de geallieerde troepen en spioneerde volgens opgave van de Duitsers. Zijn ouders hebben niets meer van hem vernomen sinds hij uit huis vertrok, tot het overlijdensbericht kwam. Hij werd in Renswoude begraven, maar zijn stoffelijk overschot is op 10 september 1945 opgegraven en overgebracht naar het ereveld in Loenen.

Matthijs van Ommeren

Matthijs, 19 jaar is geboren in Zoelen als zoon van de smid, Matthijs stond bekend als een fanatieke knul. Hij had een oudere broer en zuster, was de jongste uit het gezin en leerling aan de MTA te Utrecht. Hij werd in 1942 (op 17-jarige leeftijd) lid van de L.O. (Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers) en werd in 1944 voorzitter van de L.O. afdeling Zoelen. In datzelfde jaar 1944, was hij lid van de Knokploeg en gestationeerd in Maarn, waar hij werd getraind door een Kapitein van het Nederlandse leger. Hij zorgde voor distributiekaarten voor onderduikers en bracht geallieerde piloten uit bezet gebied naar de vrije overkant van de Waal bij Echteld. Matthijs werd gepakt toen hij op zoek was naar een boot in het Sperrgebiet bij Varik. Hij vluchtte op de fiets, maar werd gegrepen en zwaar mishandeld. Hij zat gevangen in een arrestantenlokaal achter De Oude School in Zoelen. Vrienden wilden hem bevrijden, maar daar wilde hij niet aan meewerken. Hij was bang dat de Duitsers uit wraak een aantal onschuldige Zoelenaren zouden doodschieten. Hij werkte samen met lotgenoot Fekko Ebbens. Matthijs ligt begraven in Zoelen.

Christiaan Ferdinand Frans Frohn

Frans (schuilnaam Jan van der Zee), 18 jaar en geboren in Antwerpen was student en wilde toetreden tot de Prinses Irene brigade. Hij deed illegaal werk vanaf zijn 16e. In het begin van de oorlog is hij opgepakt in Oostende en is drie keer ontsnapt. Hij was zeer geliefd onder zijn schoolkameraden en een fel tegenstander van de moffen tirannie. Geen onderneming was hem te gewaagd om zijn doel te bereiken. Hij durfde tot in het kamp van de vijand door te dringen om inlichtingen te verkrijgen voor zijn leiders. Op een dag ging hij zelfs verkleed in een Duits uniform richting Duitsland. Zijn broer maakte zich ernstig zorgen over hem. Frans zag het allemaal als een groot avontuur en had volstrekt geen besef van het gevaar wat hij liep. Noch zijn schooltijd op de HBS, noch ernstige raadgevingen konden hem weerhouden. Van wat hij uitvoerde wisten zijn broer en moeder niets af. Bij een poging zwemmend de Waal over te steken dreef hij door de sterke stroming af. Hij werd opgepakt door de Duitsers die in grote getale aanwezig waren. De Duitsers lieten lampen schijnen over het water en ze beantwoordden schoten die vanaf de overkant werden gelost. Frans werd gevangen gezet in een 'houtenbunker' en de volgende dag overgebracht naar Utrecht. Nog geen vijf dagen later werd hij naar Renswoude getransporteerd en het resultaat is bekend. Frans Frohn ligt begraven in Bussum Zuid op de Rooms Katholieke begraafplaats.

Zijn vader is zeer lovend over Veldwachter Teunissen zijn woorden waren: "Hulde, grote hulde en diepe dankbaarheid wil ik wijden aan veldwachter Teunissen, die na een half uur de vijf lichamen weghaalde, hen waste en liet fotograferen".

Fekko Jans Ebbens

Fekko, 32 jaar en geboren te Midwolde was van beroep fruitteiler in Zoelen, nabij Tiel. Hij had veel maatschappelijke functies, met name in de fruitteelt en de imkerij. Zijn bedrijf was een voorbeeld van moderne fruitteelt. Tijdens de oorlog werden al voorbereidingen getroffen om 'Den Nederlandsche Landbouw' in nieuwe banen te leiden en Ebbens had hierin een leidende rol. Ebbens was erg actief in het verzet. Hij stelde zijn huis, dat 'De Wildt' genaamd werd, open als doorgangshuis voor geallieerde piloten die vanuit de Veluwe doortrokken naar het bevrijde Land van Maas en Waal. Hij herbergde ook onderduikers, het werd een waar hoofdkwartier van de verzetsbeweging in de Betuwe. Ook vanwege de vele radio- en telefoonverbindingen werd fruitbedrijf De Wildt belangrijk voor het Betuwse verzet. Op zijn grafsteen staat 'door verraad gestorven'. Dit verraad was op aangeven van een Nederlander, genaamd Johannes Dolron, welke zeer slecht bekend stond. Dolron kwam op jeugdige leeftijd in aanraking met de politie, zijn vader was niet veel beter en stond in Gorinchem bekend als 'Lappie'. Dolron kwam om een onderduikadres vragen en heeft twaalf dagen op De Wildt gebivakkeerd. Daarna gaf hij alles door aan zijn Duitse meerderen. Kort daarna kwamen laat op de avond enkele Duitse militairen aan de deur. Zij hadden een opgevouwen landkaart bij zich en zij vroegen de weg. Onder de landkaart hadden ze pistolen. Ebbens verwachtte ander bezoek, een crossing' (piloten over de rivier brengen) en deed daarom de deur open. Ebbens keek niet op van zo'n vraag want hij woonde erg afgelegen. Iedereen werd gevangen genomen, alle afwezigen, zijn vrouw en verzetsmensen uit de Betuwe. De boerderij werd platgebrand. Ebbens nam alle schuld op zich, waardoor de anderen spoedig vrij kwamen. Er is een poging gedaan om hem los te kopen. De Duitsers gingen op de zaak in en vroegen 240.000 gulden. Er werd 100.000 gulden betaald, voor het resterende bedrag werd door de Duitsers een garantieverklaring geëist. Verder kwam het niet, want hij werd gefusilleerd. Fekko is begraven in Renswoude. In 1993 is een straat in Tiel naar F.J. Ebbens vernoemd.

Het vuurpeloton

Het vuurpeloton stond onder leiding van Herbert Neumeier (1901) Hij was vele malen commandant van zo'n vuurpeloton. Zo ook hier in Renswoude. Na de oorlog kwam hij vast te zitten en naar zes jaar kwam hij vrij. Hij beriep zich "Befehl is Befehl" en "als ik het niet had gedaan kreeg ik zelf de kogel". Alle tien namen van het vuurpeloton zijn bekend: Peisert, Mengel, Filbert, Van Nunen, De Wijs, Van d. Zwan, Fröhlich, Havenoth, Tewes en Van Joolen

Het Kruis

De vader van Frans Frohn was kritisch richting burgemeester Max Taets van Amerongen, toen hij in een radio-interview sprak over het eren van onze slachtoffers. Hij zei "Het heeft mij zeer droevig gestemd dat er op de plaats waar vijf geheel aan de zaak onschuldige jongemannen werden neergeschoten, door den burgemeester van Renswoude zelfs geen klein houten kruisje werd aangebracht, terwijl zij met hun leven toch alle inwoners van Renswoude hebben gered". Immers, als deze vijf jongens niet daarvoor beschikbaar waren geweest, zouden inwoners van Renswoude "het lot van Putten hebben ondergaan". Hij schonk voor het plaatsen van een houten kruis 25 gulden.

In 1946 is het eerste kruis gemaakt door Johan Lagerweij en het werd geplaatst aan de oostkant, beneden de Dijk. Je kon er toen met een boog langs fietsen. In de Jaren 80 werd de conditie van het kruis slechter en verdween zelfs helemaal. Voorzitter 'Oud Renswoude' Laansma attendeerde het gemeentebestuur hierop. Geurt Veldhuizen maakte het nieuwe witte kruis en de officiële onthulling vond plaats op 4 mei 1988. De jaarlijkse herdenking van de gevallen vond daar toen eenmalig plaats. Burgemeester Hulst heeft er een krans gelegd en las de gegevens voor over wat toen bekend was.

Restaurant de Dennen - Kort na dit gedenkteken steek je de grote provinciale weg over en rijden we een klein paadje langs Restaurant de Dennen. En plek met veel oorlogshistorie. Als je dit kleine gravelpaadje rechts langs het restaurant inrijdt kom je aan de linkerkant de schuttersputjes (of de restanten hiervan) tegen

Hotel de Wormshoef & Gedenkteken Gerard Lambert

Plaats: Lunteren
Aantal slachtoffers: 1
Datum: 15-04-1945

Voor villa De Eekhorst in Lunteren ligt op de stoep een gedenksteen voor verzetsstrijder Gerard Lambert. Gerard werd hier aan het eind van de oorlog gevangen gehouden en gemarteld door de Duitse SD en uiteindelijk geëxecuteerd.

Wie was Gerard Lambert?

Verzetsheld Gerard Lambert (schuilnaam 'Kees de Belg') was een Belgische fietsenmaker en zat in de Tweede Wereldoorlog ondergedoken in Ederveen. Hij was een verzetsman van het eerste uur die zich later aansloot bij de Raad van Verzet. Bij het ontstaan van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) september 1944 ging hij over naar de BS-staf en werd hij gezocht door de Duitse Sicherheitsdienst. Hij was onder meer betrokken bij de uiterst succesvolle Operatie Pegasus I en de mislukte Operatie Pegasus II. Lambert werd op 7 april 1945 gearresteerd en na internering op De Wormshoef te Lunteren in die omgeving geëxecuteerd op 15 april 1945. Gerard is begraven in het mausoleum in Ede.

Hotel de Wormshoef

In 1944 kwam, als gevolg van de Slag om Arnhem, een grote stroom evacués op gang. De Wormshoef werd gebruikt als opvanglocatie, maar rond 19 november 1944 kwam de Sicherheitsdienst (SD) naar Lunteren en werden de villa's De Wormshoef, en ook D'Eekhorst, gevorderd. De evacués werden op straat gezet en de kelder van De Wormshoef werd ingericht als gevangenis. Veel verzetsstrijders, illegalen, onderduikers en werkweigeraars werden hier gevangen gezet. De Wormshoef was berucht om de wrede martelpraktijken die er plaatsvonden. Tot de personen die hier werkzaam waren, behoorden onder andere Johnny de Droog, Friedrich Enkelstroth, Ludwig Heinemann, Arno Huhn, Ries Jansen en Emil Rappard. Op 14 april 1945, daags voor de bevrijding, vertrok de SD naar Amersfoort. De "lichte" gevangenen liet men achter, de "zware gevallen" werden meegenomen. Op 15 april 1945 werd Lunteren bevrijd door de Canadezen. Hierbij kreeg De Wormshoef een voltreffer van een Canadese tank. De Wormshoef werd vervolgens korte tijd als gevangenis voor oorlogsmisdadigers gebruikt en daarna werd het weer als woonhuis voor meerdere gezinnen ingericht.

Sherman Tank & de bevrijding van Ede

Plaats: Ede
Aantal slachtoffers: 7
Datum: 1944

De Sherman Tank is een Canadese tank op de Langenberg in Ede. Deze tank herinnert aan de bevrijding van het Ede op 17 april 1945 door het Calgary Regiment van de Eerste Canadese Tank Brigade. Deze brigade maakte deel uit van de Britse Polar Bear Divisie. De tank is geplaatst in de richting waarin de bevrijders Ede binnen kwamen rijden.

De bevrijding van Ede

Op 16 april 1945 vertrekt laat in de middag de Britse 49e Infanterie Divisie 'Polar Bears' uit Arnhem om met steun van bijna 80 Canadese tanks Ede, Bennekom en Wageningen te bevrijden. De troepen gaan over Rijksweg 24 (nu N224) en bereiken na vijf wegversperringen om 19.00 uur restaurant 'Planken Wambuis'.

Voorbij de bocht valt een schot afkomstig van een stuk Duits antitankgeschut maar dit kanon wordt snel tot zwijgen gebracht. De tanks gaan door de bosrand verder en komen bij de Kruislaan de weg weer op. Opnieuw vallen er schoten, een Sherman tank wordt geraakt, de chauffeur sneuvelt. Het Duitse kanon wordt uitgeschakeld, maar de opmars wordt voor de nacht van 16 op 17 april verder gestaakt. De troepen trekken terug op Planken Wambuis.

Ongeveer 300 Duitse SS-militairen hebben oostelijk van Ede verdedigende opstellingen betrokken. Die liggen op de Langenbergkaserne (Simon Stevinkazerne), in de bosrand van de Syssest en ten noorden van de Rijksweg 24 (nu N224) in de Bosrand van de Traa. Ook hebben ze een vooruitgeschoven opstelling ingericht op de Drieberg, waarmee ze de Rijksweg 24 goed kunnen overzien en desgewenst onder vuur kunnen nemen. Het dorp Ede ligt 's nachts onder Brits artillerievuur. Veel inwoners zoeken hun heil in schuilkelders. Dinsdag 17 april wordt de geallieerde opmars hervat. Om 06.00 uur bereiken de eerste Sherman tanks de oostelijke bosrand van de Ederheide. Ze daveren in linie door een rookgordijn naar de westelijke bosrand. Onderweg nemen ze bij de Drieberg veertien SS'ers gevangen. Duitse tegenstand vanuit de opstellingen ten zuiden van de Rijksweg 24 stopt de geallieerde opmars over de Ginkelse heide enige tijd.

Er volgen Britse artilleriebeschietingen op de kazernes en het dorp. Hierbij komt op de Veenderweg een 14-jarige jongen om het leven en de watertoren wordt lek geschoten. Daarna bestormen vier tanks het kazerneterrein. Vlammenwerpercarriers die de tanks volgen verdrijven de SS'ers uit hun loopgraven. Op de vlucht laten ze tientallen doden achter. Ruim vijftig SS'ers worden gevangengenomen.

Dinsdagmiddag 17 april trekt het Royal Scots Fusiliers Bataljon van de Britse 49e Infanterie Divisie 'Polar Bears' met steun van de tanks van het Calgary Regiment van de Canadese 1e Tank Brigade over de Arnhemseweg Ede binnen. Bij de bevrijding van Ede sneuvelen zes geallieerde militairen. De Sherman tank op de Langenberg herinnert aan de bevrijding.

